
STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR

POLITIK — STATISTIK — EKONOMI

UTGIFVEN AF

PONTUS E. FAHLBECK

UNDER MEDVERKAN AF

OSCAR ALIN, HUGO BLOMBERG OCH C. A. REUTERSKIÖLD.

Pris för årgång 6 kr.

Lösnummer af detta häfte kostar 2: 00.

LUND

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION

Statsvetenskaplig Tidskrift har till uppgift att behandla statsvetenskapliga ämnen af mera aktuell och varaktig betydelse så för vetenskapsmannen som för den enskilde intresserade medborgaren; den kommer att särskildt ägna uppmärksamheten åt svenska, men äfven att sysselsätta sig med allmänt samhällliga frågor af olika slag.

Tidskriften skall, med undvikande af ett alltför strängt anlitage af den vetenskapliga framställningens yttre former, likväl städse söka meddela ett fullt vetenskapligt innehåll dels genom *uppsatser* i politik — detta ord taget i sin äldre och mera omfattande bemärkelse — statistik och ekonomi, dels genom kortfattade *meddelanden* från samt *anmälningar* af nyare statsvetenskaplig litteratur. I en särskildt redigerad afdelning skola därjämte i öfversiktlig form refereras viktigare *prejudikat* m. m. ur Sveriges administrativa praxis.

Tidskriften vill för öfrigt, utan att sluta sig till något parti och utan att göra sig solidarisk med de åsikter, som i dess spalter kunna komma till uttryck, söka uppnå största möjliga objektivitet, omväxling och gedigenhet i innehållet, och härutinnan vågar den och hoppas på framgång, då redan från olika håll bidrag utlovats eller eljest för framtiden ställts i utsikt, såsom af prof. J. ASK, kammarherren A. BEHRENCREUTZ, doc. S. CLASON, prof. B. H. DAHLBERG, prof. D. DAVIDSON, aktuarien I. FLODSTRÖM, doc. C. HALLENDORFF, prof. greve G. K. HAMILTON, prof. R. HERMANSON (Finland), aktuarien K. KEY-ÅBERG, doc. R. KJELLÉN, d:r JOHAN LEFFLER, lektor J. F. NYSTRÖM, skriftställaren E. SVENSÉN, lektor A. SÖDERBLOM, prof. L. STAVENOW, aktuarien G. SUNDBÄRG, bankofullmäktigen R. TÖRNEBLADH, doc. O. VARENIUS, doc. K. WICKSELL, kammarrättsrådet J. ÖSTBERG m. fl.

Tidskriften kommer att hädanefter under medverkan af proff. O. ALIN och H. BLOMBERG samt doc. C. A. REUTERSKIÖLD redigeras af undertecknad med biträde af doc. L. WIDELL och fil. kand. S. WALLENGREN såsom redaktionssekreterare, af hvilka den förstnämnde handlägger alla löpande ärenden. Därjämte hoppas redaktionen såsom hittills kunna påräkna medverkan till prejudikatafdelningen af kammarrättsrådet O. BODIN, kanslirådet D. EKÉLUND, landshöfdingen greve H. HAMILTON, byråchefen A. HAMMARSTRÖM, expeditiöschefen C. F. HOLMQVIST, sekreteraren i kommerskollegium C. MALMÉN och kammarrådet d:r G. THULIN.

Tidskriften har hittills utkommit i 3 häften om året om sammanlagdt 15 tryckark. Redaktionens önskan och förhoppning vore att kunna öka antalet till 5 häften om året omfattande minst 20 ark, detta dock beroende af den uppmuntran allmänheten genom ökad prenumeration visar företaget. Prenumerationspriset blir såsom hittills 6 kr. för år. Lösa häften säljas i mån af tillgång till ett pris af c:a 60 öre pr ark.

Prenumeration kan ske antingen genom postverket eller direkt hos «Redaktionen af Statsvetenskaplig Tidskrift, Lund».

Eftertryck utan angifvande af källan förbjudes.

P. Fahlbeck.

Anteckningar om praxis vid gemensamma voteringar inom riksdagens kamrar.

Af

Lektor R. Törnebladh.

III.

Stadgandet angående gemensam omröstning i *bevillningsfrågor* återfinnes i 71 § RF och angifver, att sådan skall anställas, «där kamrarna sig icke förena om grunderna för någon bevillning, sättet för deras tillämpning eller bevillningens fördelning till utgörande». I afseende å tolkningen häraf blir det nödigt att gå något längre tillbaka i tiden och söka göra sig reda för behandlingen af bevillningsfrågorna under ståndsriksdagarna.

Enligt 1809 års regeringsform § 53 var det bevillningsutskottets uppgift att «föreslå bevillningens fördelning», och gällde enligt 70 § RF, att utskottet endast efter uppdrag från plena, och sedan bevillningens slutsumma blifvit bestämd, skulle författa förslag till denna summans fördelande och utgörande. Redan vid 1815 års riksdag ändrades dock grundlagen på sådant sätt, att det enligt 70 § RF jämförd med 31 § RO uppdrogs åt utskottet «att opåmint vid hvarje riksdag uppgifva de allmänna grunderna för den blifvande bevillningens fördelning, hvarefter, och sedan summans belopp blifvit fastställt, åt utskottet uppdrages att med tillämpning af dessa grunder författa förslag till bevillningens utgörande».

Stadgandets innebörd är ej fullt tydlig, men man kan beträffande densamma finna ledning i bevillningsutskottets betänkanden och särskildt i betänkandet n:o 9 vid 1847—1848 årens

riksdag. I detta meddelas nämligen redogörelse för de i öfverensstämmelse med rikets åren 1809 och 1810 församlade ständers beslut genom bevillningsstadgan af den 28 april 1810 fastställda grunderna för bevillningens fördelning och utgörande med senare förändringar.

Den ifrågavarande bevillningsstadgan fastställde två särskilda *tariffer*, den *ena* i fråga om behållen inkomst, med lägst 1 procent eller 24 sk. — för 50 rdr eller 1:a klassens inkomstbelopp — och därefter i fortgående progression, så att för 50:e klassens inkomstbelopp 20,000 kr. skulle betalas 10 proc. o. s. v.; den *andra* för afgifter af person och synbar egendom eller rörelse eller för skydd till person eller egendom, med utsatta belopp och efter olika yrken och klasser, så att t. ex. aktörer och aktriser voro uppförda i fem klasser till 48, 24, 12, 6 och 3 rdrs afgift, advokater i tre klasser o. s. v. För *tillämpningen* var föreskrifvet, att hvar och en skulle *antingen* efter första tariffen genom progressiv afgift för behållen inkomst — för hvars beräkning vissa bestämmelser voro särskildt upptagna — *eller* efter andra tariffen, såsom skydds- eller minimiafgift, utgöra den bevillning, som å honom efter ettdera af dessa taxerings sätt sig högst belöpte, hvilket allt borde uträknas och införas i taxeringslängderna, dock att för tjänstefolk och arbetare den senare tariffen skulle gälla.

Vid 1812 års riksdag upplyste bevillningsutskottet, att de vid föregående riksdagen antagna bevillningsgrunderna, «men i synnerhet tillämpningen af då utfärdade förordning vållat följder, som icke svarat emot rikets ständers förmodan att därigenom erhålla hvad påräknadt blifvit». I anledning här af föreslogos och antogos andra *bevillningsgrunder*, enligt hvilka staten skulle tillgodonjuta en *allmän* och på *alla* rikets skattskyldiga inbyggare *lika* fördelad afgift och dels viss procent af den inkomst, som af hvars och ens *synbara* förmögenhet efter föregången uppskattning och verkställt bedömande kunde anses uppkomma. Dock fastställdes därutöfver vissa *progressiva* afgifter — för större förmögenhet — samt afgifter för s. k. *öfverflödsartiklar*. Redan 1815 borttogos dock båda de sist nämnda afgifterna, hvaremot vid 1818 års riksdag bevillning för konsumtion och öfverflöd återinfördes i utvidgad form, men åter afskaffades 1823.

Hufvudgrunderna — nämligen personlig skyddsafgift samt afgift å synbar förmögenhet eller inkomst, såsom de betecknas i bevillningsutskottets betänkande N:o 5 vid 1834—1835 års riksdag — blefvo fortfarande gällande. Själfva bevillningsstadgan omfattade då fem artiklar behandlande 1) personlig skyddsafgift; 2) afgift af lön, egendom och rörelse m. m.; 3) afgift för karaktersfullmakter; 4) föreskrifter angående hvad vid mantals- och skattskrifningar, berednings-, taxerings- och pröfningskommittéer borde iakttagas samt om ändringssökande m. m.; och 5) uppbörd, afkortning, undantag och lindring (befrielse) samt redogörelse. Hvad nu beträffar de tre första artiklarna, som berörde rena bevillningsfrågor, så erfordrades antingen sammanstående beslut af alla fyra riksstånden, eller, där sådant ej kunde åstadkommas, votering i förstärkt bevillningsutskott. Grunden härtill var, att ursprungligen hvart stånd för sig hade gifvit sin särskilda bevillning. Däremot gällde i *reglementariska frågor*, hvilka förekommo i 4:de och 5:te artiklarna, tre stånds beslut. Man finner emellertid, att vissa i dessa artiklar meddelade bestämmelser ansågos böra föranleda votering i förstärkt utskott, emedan de invercade på *bevillningens belopp*. Så var t. ex. fallet 1834—1835 med uteslutandet ur 73 § af ordet *privilegieradt*, i fråga om manufaktursmide, samt om rätta orten för beskattning af vissa *masugnar* (§ 75) — antingen gemensamt med bruk i samma distrikt eller vid det masugnens ägare tillhöriga bruk, där dess tillverkning bevisligen af honom förädlats (se 1834—1835 års B. U. N:o 53 s. 2, 3).

Förfaringssättet vid yppad skiljaktighet emellan riksstånden var upptaget i 71 § RF. Det förändrades i någon mån vid 1853—54 års riksdag, då äfven stadgandet i 53 § RF om bevillningsutskottets åliggande ändrades så, att utskottet skulle «behandla bevillningsfrågor», likasom ock bestämmelserna i 70 § RF. I 71 § bibehöllos i det hela bestämmelserna om definitiva beslut angående grunderna för någon bevillning, sättet för deras tillämpning eller bevillningens fördelning till utgörande», och i slutet af §, hvilket handlar särskildt om tillvägagångssättet, när ett af utskottet upprättadt förslag blir till någon del förkastadt — af förstärkt utskott eller af tre riksstånd — heter det, såsom förut: «skall det åligga bevillningsutskottet att föreslå en annan fördelning

eller andra grunder och sätt *för utgörandet*¹⁾ blott af den andel i bevillningssumman, hvaruppå den förkastade delen i utskottets förra förslag har afseende».

Det slutliga betänkande, som utskottet hade att afgifva, när bevillningssumman blifvit fastställd, plögade innefatta «förslag till bevillningssummans *fördelning*» och, när så behöfdes, förekom i detsamma särskild utredning, om och i hvilken mån höjning eller nedsättning i allmänna bevillningen, utöfver hvad förut provisoriskt bestämts, borde ske. Om behof af ökning eller lindring förelåg, kunde sådan åstadkommas genom ändring af förut förslagsvis beslutade afgifter; i annat fall godkändes dessa definitivt, såsom man kan se af åtskilliga utskottets betänkanden t. ex. N:o 37 för 1847—48; N:o 35 för 1853—54 och N:o 49 för 1859—60. Under en föregående period synes man dock hafva först behandlat «grunderna» mer allmänt, men längre fram, då behofvet af medel var exakt känt, närmare utfört och tillämpat detta. Så skedde 1834—1835 (se B. U. N:ris 5, 56, 57 m. fl.).

Enligt hvad vi ofvan angifvit, betraktades åtskilliga i bevillningsstadgans 4:de och 5:te artiklar intagna bestämmelser såsom icke varande af bevillnings natur, utan hänförliga till *reglementariska föreskrifter*, så att votering i förstärkt utskott icke om dem borde förekomma. Liknande blef förhållandet efter representationsreformen, såsom af flere exempel framgår. Så fick vid 1880 års riksdag efter olika beslut i kamrarna utan vidare förfalla väckt fråga om ändring af *tiden för besvär öfver pröfningskommittés beslut* (B. U. N:o 17: 3:o). Likaså år 1894, då äfven en fråga om vissa *kostnader för pröfningskommittéerna* förföll (B. U. N:o 13). Orsaken var, att beslutet fattats under en förutsättning, som icke inträffat.

Däremot beslöts år 1877 votering i fråga om ändring af den *procent*, som skulle utgå enligt 75 § B af förordningen (till *kostnader för pröfningskommittéerna*); se B. U. N:o 11. I ett ärende af liknande natur voterades ock 1896 (B. U. N:o 23).

Att i afseende å *inkomst af skogsafverkning* votering skulle ske, är tämligen klart (jfr B. U. 1888 N:o 13 och 1890 N:o 6). Så ock om *fastighetsbevillning för skogsområden* i de norra länen,

1) Kursiveradt af förf.

hvilka blifvit för privilegierad stockfångst upplåtna (B. U. 1878: 7: 1).

I en annan fråga har meningsskiljaktighet förekommit, nämligen beträffande den *ort*, där järnvägs- och kanalbolag böra få sig *bevillning påford*. Det gällde härvid, om sådan borde påföras bolagen äfven vid större eller mindre *stationer*. År 1871 afslog F.K. utskottets hemställan härom, medan A.K. återförvisade ärendet. Utskottet anmälde då (B. U. N:o 4), att frågan förfallit, enär den endast gällde orten och icke kunde anses medföra förändring i grunderna för någon bevillning, sättet för deras tillämpning eller bevillningens fördelning till utgörande. I A. K. mötte utskottets framställning (^{18/3}) motstånd, i det flere talare yrkade, att utskottets åsikt borde ogillas och frågan företagas till afgörande. Det gällde nämligen enligt somliga *fördelningen*, enligt andra *sättet* för grundernas tillämpning. Häremot erinrades dock, att det var fråga ej om *sättet*, utan om *rummet*. Invändningen var visserligen fyndig, men kan dock ej anses befogad, i ty att den skillnad, som uppställdes, ej var logiskt riktig. Emellertid må det medgifvas, att bevillningens *fördelning* innebär något helt annat, än somliga ville göra gällande, såsom ock af hvad i det föregående meddelats bör vara klart. Kammaren ogillade utskottets åsikt och upptog frågan till behandling, men afslog det väckta förslaget för att på det sättet undvika en konstitutionell konflikt och få förslaget, möjligen i bättre form, genomfördt vid en annan riksdag.

Så skedde ock 1872. Ett ungefär liknande förslag väcktes då, särskildt afseende *järnvägsbolag*, och ledde till en hemställan från utskottet, om hvilken kamrarna stannade i olika beslut. Utskottet uppsatte nu voteringsproposition (mem. N:o 11), men reservation anfördes häremot af ordf. frih. af *Ugglas* och fem andra ledamöter från F.K. Denna reservation föranledde en längre debatt i F.K. (^{24/4}). Frih. af *Ugglas* hänförde sig härunder särskildt till ett prejudikat från 1865—1866 års riksdag, då den nu ifrågasvarande §, hvilken rörde bank- och andra bolag, blifvit till sin lydelse antagen genom tre stånds beslut och således icke betraktats såsom bevillningsfråga. Grefve *G. Sparre* anmärkte däremot, att den *ort*, där inkomst skulle uppskattas och bevillning påföras, vore ett af de viktigaste stadgandena i bevillningsförordningen, och,

om äfven, såsom det anförts, ursprunget till motionen i ämnet vore att söka i omsorgen för kommunalbeskattningen, så kunde detta ej hindra votering om bestämmelserna angående stället för taxeringen, hvilket i sjelfva verket nära sammanhängde med grunderna för bevillningen. Herr *Rydin* fäste uppmärksamheten därpå, att det nu vore fråga om *den bevillning, som hvarje riksdag särskildt åtoge sig* — ej om de bevillningar, som plägade gå under namnet *medel*: postmedel, tullmedel m. m. — och hvilken ej hade att göra med något slags verksamhet hos Kongl. Maj:t, ej heller reglerade andra rättsförhållanden än dem, som uppstode genom bestämmande af, *hvem* som skulle betala skatten, *huru* den inkomst, af hvilken bevillningen utgjordes, skulle taxeras, och *hvar* denna skulle påföras de skattskyldige. Votering borde därför äga rum.

Under öfverläggningen upplystés, att talmanskonferensen uttalat sig för votering, och uppmärksamheten fästes därpå, att det föreslagna stadgandet hade en sådan räckvidd, att det inverkade på bevillningens *belopp* (herr *von Ehrenheim*) och icke kunde, såsom af somliga påståtts, hänföras till reglementariska föreskrifter, för hvilka fordrades K. M:ts godkännande. I afseende härå torde här kunna hänvisas till hvad vi ofvan meddelat om beslutet 1834—35 angående vissa masugnar (se sid. 133). Votering blef också beslutad med 66 röster mot 34. Om *kanalbolag* blef votering anställd 1876 (B.U. 2: 2:o; F. K. ^{29/3}).

Likaledes voterades utan vidare vid 1877 års riksdag angående en motion därom, att ur 9:de § bevillningsstadgan, 3:o «fabriksägare, handlande samt annan yrkes- och näringsidkare, där fabriken är belägen och handeln, yrket eller näringen *förnämligast idkas*», det här kursiverade ordet måtte uteslutas. En tämligen likartad fråga var den 1878 i B.U. mem. 7: 2 behandlade.

I en rätt viktig fråga uppkom 1897 konflikt mellan kamrarne. Det var rörande den s. k. *själfdeklarationen* eller skyldigheten att utan särskild anmaning på heder och samvete afgifva uppgifter till ledning vid taxeringen. Utskottet hade nämligen i bevillningsförordningsförslaget hemställt om antagande af ett stadgande angående själfdeklaration. A.K. biföll, men F.K. afslog dess hemställan. Utskottet förklarade därpå (mem. 21) frågan förfallen och

åberopade såsom skäl härför särskildt ett år 1883 fattadt beslut, att icke votera om behandlingen af skattskyldigs uppgift till bevillningsberedningen (B.U. N:o 6) samt hänvisade dessutom till ett prejudikat vid 1865—66 års riksdag, då en utskottshemställan om viss gratifikation för ordförande i bevillningsberedning på landet ansetts afgjord genom tre stånds sammanstående beslut såsom varande af reglementarisk natur.

F.K. godkände utskottets hemställan, men A.K., hvars samtliga ledamöter i utskottet reserverat sig, återremitterade frågan på yrkande af frih. *von Schwerin* och hr *Collander*. Den förre hade uttryckligen betonat, att voteringsproposition borde uppsättas, och den senare, som instämt med honom, hade anført, att frågan rörde sättet för tillämpningen af grunderna för en bevillning, men kammarens beslut omfattade återremiss utan vidare tillägg. Då ärendet ånyo förekom i A.K. (¹⁴/₅), sedan utskottet hemställt, att kammaren måtte fatta beslut, beslöts, på yrkande af herr *Hedin*, att kammaren «med vidhållande af sin uppfattning, att gemensam votering bort äga rum», skulle lägga punkten till handlingarne.

Frågan var således principiellt sedt icke löst. Utan tvifvel innebar den ock en viss svårighet. Man kan vara böjd för att omfatta den åsikten, att själfdeklarationen skulle ingå i de reglementariska föreskrifterna, men å andra sidan är det tämligen klart, att ett stadgande om sådan *faktiskt* skulle komma att inverka på bevillningens belopp. I det afseendet förtjänar ihågkommas ett precedensfall af votering vid 1883 års riksdag (B.U. 16). Kamrarna hade då fattat olika beslut om sättet att bestämman fast egendoms verkliga värde. A.K. hade beslutat följande lydelse af § 3 mom. 1 i förordningen:

«Fast egendom skall uppskattas till sitt verkliga värde. Detta värde bestämmes med ledning af de om hvarje särskild egendoms storlek, beskaffenhet och afkastning inhämtade upplysningar samt erhållna uppgifter om arrende- eller hyresafgifter, köpeafhandlingar och värderingar för egendomens belåning eller försäkrande mot brandskada». F.K. åter hade antagit följande affattning i enlighet med K. M:ts förslag:

«Fast egendom skall uppskattas till sitt verkliga värde med ledning af köpeafhandlingar, arrende- eller hyresafgifter, värderingar för samma egendoms belåning eller försäkrande mot brand-

skada samt öfriga om hvarje särskild egendoms storlek, beskaffenhet och afkastning erhållna uppgifter eller inhämtade upplysningar». Skiljaktigheten hänförde sig egentligen till den större (enligt F. K.) eller mindre (enligt A. K.) roll, som sista köpeskillingen skulle spela, och att afseendet å denna måste inverka på bevillningens belopp, är tämligen tydligt.

Ett annat prejudikat är det om *fartygs uppskattning* (12 § af instruktionen för taxeringsnämnderna) år 1876 (B.U. N:o 2: 1:o), hvarom votering bestämdes skola äga rum.

Däremot kan jämföras B.U. mem. N:o 23: 2:o för 1893, där en motion, som ansågs innefatta förklaring af hvad med *fastighetsbevillning* vore att förstå, fick förfalla i följd af skiljaktiga beslut.

Att i fråga om *stämpelskatt* i olika former votering bör ske, behöfver knappt sägas. Dock må här erinras därom, att år 1878, då frågan om *stämpel å växlar* förevar (B.U. N:o 11), eventuell hemställan beträffande vissa konsekvenser af *ja-* eller *nej-*beslut gjordes i sammanhang med voteringspropositionen. För öfrigt kan hänvisas till B.U. mem. N:ris 10 år 1876, 16 år 1880 samt 2 år 1894. I afseende å fullmakter, ordnar m. m. må jämföras voteringspropositionerna i B.U. N:o 12 år 1871.

Afgiften för de enskilda bankernas *sedelutgifningsrätt* faller naturligtvis under gemensam votering. I det afseendet märkes särskildt beslutet af 1893 (B.U. N:o 8), då den ifrågavarande bevillningen ökades från 5 till 10 kr. per tusen af maximum under året.

Bekant är, att om *existensminimum* eller bevillningsfri del af taxerad inkomst skall voteras.

Om *skatt på telefoner* hade fråga väckts år 1888 genom en kunglig proposition, men förslaget afstyrktes af utskottet. F.K. biföll utskottets hemställan af det kungliga förslaget med en ändring och med anhållan hos K. M:t. Voteringsproposition uppställdes om sakbesluten, hvaremot frågan om *anhållan* förklarades förfallen. Reservation af herr *Reutersvärd*, som ansåg frågan i dess helhet hafva förfallit (B. U. N:o 7). I F. K. uppstod ($\frac{5}{4}$) förhandling, och det framhölls både af reservanten och herr A. N. *Sundberg*, att proposition icke bort uppställas å *en del* af kammares beslut, men saken fick gå, enär A. K. godkänt propositionen (jfr denna tidskrift f. 1898: h. 2: s. 85—88).

Brefportot ställdes under gemensam votering 1870 (B. U. 15) och 1872 (B. U. 15, A.K. $\frac{24}{4}$). Likaså 1882 (B. U. 17). Hvad särskildt *lokalportot* angår, blef vid 1888 års riksdag (se mot. N:o 77 i F.K.) upplyst, att frågan om sådant vid ståndsriksdagarne, såsom 1853—1854 och 1856—1858, behandlats såsom bevillningsärende.

Däremot förföll helt naturligt vid 1880 års riksdag i följd af olika beslut väckt fråga om *förbud mot postbefordran af tidningar, som innehålla lotteriannonser* (B. U. 13, F.K. $\frac{17}{4}$).

Tullsatserna hafva tydligtvis alltid fallit under gemensam votering. Praxis har dock vacklat något i fråga om uppställande af voteringspropositioner, särskildt för hvarje tullsats eller med kombinerad af sådana, där de enligt sakens natur stått i bestämdt samband med hvarandra. I själfva verket beror förfarandet härutinnan ytterst på det behandlingssätt, som ärendet från början fått. Ty om och när två beslut i kamrarna fattats under två särskilda punkter, böra dessa beslut i voteringspropositionerna särskiljas. I afseende härå tjänar beslutet i A.K. 18 $\frac{15}{3}$ 95 till lärdom. B.U. hade i sitt memorial N:o 9: 10:o under *en* voteringsproposition sammanfört besluten om bestämmandet dels af tullsatsen för vissa slag af bröd till 6,5 öre (F.K.) eller 5,25 öre (A.K.) per kg, dels ock af restitutionsbeloppet vid utförsel af sådant bröd till 6 öre (F.K.) eller 5 öre (A.K.). Häremot framställdes af herr *Hedin* i A.K. ($\frac{12}{3}$) anmärkning, på den grund, att sammanslagning af de under olika klubbslag fattade besluten ej vore grundlagsenlig. Det samband, hvori de båda besluten stode med hvarandra, kunde mycket väl härfva vid första behandlingen föranledt sammanslagning af de båda frågorna, kamrarna naturligtvis obetaget att godkänna den sammanslagningen eller icke, och hade i förra fallet voteringspropositionen skolat blifva en. Nu borde besluten tagas, sådana de blifvit fattade. A. K. ogillade också utan omröstning voteringspropositionen, hvarpå utskottet inkom med två särskilda sådana i förening med anhållan, att F.K. måtte frånträda sitt förra beslut i ämnet, hvilket ock skedde.

Svårare hade en något så när liknande fråga ställt sig år 1867, då praxis angående de gemensamma voteringarna ännu icke hunnit stadga sig. Det var då fråga om *tullförhöjning* å a) *oraf-fineradt socker* af visst slag, nämligen från 8 till 10 öre och b) *raffi-*

neradt af alla slag samt oraffineradt af visst annat slag från 12 till 14 öre, allt per skålpund (B.U. N:o 9). F.K. antog genom två särskilda beslut 10 öre för a), men 14,40 öre för b). A.K. afslog berörda förhöjningar under ett och samma klubbslag. Utskottet föreslog nu (mem. 17) voteringsproposition beträffande a), men hemställde *alternativt*, att, om ingen höjning skedde för a), F.K. ville låta sitt beslut om höjning för b) falla, samt att, om höjning skedde för a), A. K. då ville fatta beslut om tullen för b). F.K. återförvisade utskottets förslag i dess helhet; A.K. godkände voteringspropositionen om a), men återförvisade förslaget om b). Utskottet hemställde därpå (mem. 20), att F.K. ville antaga voteringspropositionen om a), och förklarade sig ämna afgifva yttrande om b), sedan voteringen om a) skett, hvarvid det åberopade, att enligt franska handelstraktaten tullen å raffineradt socker ej finge med mer än 50 proc. öfverstiga den å oraffineradt. Häremot reserverade sig dock ordföranden frih. af Ugglas och yrkade på en voteringsproposition för a) och b), nämligen 10 och 14,40 öre mot gällande tull. Att framlägga två propositioner vore olämpligt, då traktaten lade hinder i vägen för höjning i fråga om b), ifall tullen för a) ej blifvit höjd. I F.K. (^{30/4}) utvecklade frih. af Ugglas vidare sin reservation, men anförde tillika, att frågan vore kommen i ett kinkigt läge, då A. K. om voteringspropositionen för a) fattat definitivt beslut, som måste upprivas, om F. K. bifölle reservationen. Utskottets förslag antogs med stor pluralitet, och voteringspropositionen uppsattes så, som utskottet ansett böra ske.

Det torde af hvad här meddelats framgå, att förvecklingarna i frågan härrörde från den första behandlingen, särskildt i F.K. Antingen borde denna hafva, såsom ock af utskottet i N:o 9 förslagits, förenat båda tullsatserna i ett beslut — såsom skedde enligt utskottets förslag i flere fall (1892 N:o 3: 1:o och 12; 1893 N:o 12: 4) — eller ock kunde båda kamrarna hafva gjort b) beroende af beslutet i a). Ett ungefär så beskaffadt eventuellt beslut har ock sedermera flere gånger förekommit.

År 1895 ställdes förhöjning i tullen för *skodon* i beroende af eventuell höjning i tullsatserna för *sulläder* samt *hudar* och *skinn*, hvarför utskottet, efter skiljaktiga beslut i fråga om de senare, framställde voteringsproposition om dessa, men förklarade sig skola

afgifva vidare yttrande om den förra, sedan voteringen om läder m. m. skett. När sedan denna utföll så, att tullsatserna bibehöllos oförändrade, anmäldes frågan om skodonstullen hafva förfallit (se B.U. N:ris 6: 5:o och 11). Härmed kan jämföras behandlingen af ett par frågor år 1893 (B.U. N:o 12: 1: 2; 14, 15) samt en 1898 (B.U. 20: 7:o). Korollarier af voteringsbeslut förekommo ock 1879 (se B.U. 10: 3:o och 16: 3:o) samt flere gånger för öfrigt.

I afseende å den *tid*, då höjning i vissa tullsatser (för spannmål och mjöl) skulle tillämpas, blef vid 1887 års januari-riksdag, i sammanhang med bestämmandet af tullsatserna, framlagd *eventuell* hemställan, beträffande rätt för K. M:t att bestämma, när höjningen skulle träda i kraft (B.U. N:o 1). Saken förföll dock, emedan riksdagen upplöstes. Vid 1896 års riksdag föreslog utskottet (bet. 13: 3, 4), att tullsatserna för fläsk, rökt och andra slag, måtte höjas, äfvensom (i 13: 5) att riksdagen måtte medgifva, att de förhöjda tullsatser, som kunde varda af riksdagen beslutade i fråga om fläsk, måtte tillämpas från och med den dag under det löpande året, som af K. M:t bestämdes. Tullförhöjningen antogs medelst gemensam votering, sedan F.K. godkänt, men A.K. afslagit hemställandena ej blott i 3) och 4), utan äfven i 5).. Utskottet uppställde (mem. 18) voteringsproposition jämväl om 5), men här emot anmäldes reservation af herr *Fredholm* samt fem andra ledamöter från A. K. Dessa ansågo frågan om tiden för tillämpningens inträdande förfallen, enär ärendet icke vore af bevillningsnatur och det i 61 § RF vore uttryckligen stadgadt, att «alla afgifter, som riksdagen under de i 60 § RF nämnda titlar (bevillningar) beviljar, skola utgöras intill slutet af det år, under hvars lopp den nya bevillningen af riksdagen fastställd blifver».

I A. K. uppstod ($\frac{9}{4}$) diskussion. Under denna yrkade hrr *Swartling*, frih. *Barnekow*, v. talmannen *Östberg*, *Danielsson*, *Höglund*, *J. Månsson*, *Petersson* i *Dänningelanda* och *Boëthius*, med flere instämmanden, bifall till utskottets hemställan, medan hrr *Fredholm*, *O. Jonsson i Hof*, *J. Johansson i Noraskog* och *Elowson* m. fl. framställde yrkande om afslag. Å de förres sida gjordes gällande, att år 1886 — jfr för öfrigt denna tidskrift årg. 1 s. 85 ff. — B.U. i sitt betänkande N:o 1 hemställt i punkterna 1—4 om åsättande af vissa tullsatser å förenämnda artiklar och i 5:o, att, för

den händelse tull komme att åsättas flere eller färre af de under 1:o—4:o omförmälda artiklarna, riksdagen jämväl måtte besluta, att dessa tullar skulle såsom tilläggsafgifter till gällande tulltaxa jämväl under löpande året utgöras från den tid, som af Kongl. Maj:t bestämdes, samt i skrifvelse till Kongl. Maj:t jämte öfverlemnande af sitt sålunda fattade beslut anhålla, det K. M:t ville, så fort ske kunde, förordna om beslutets trädande i kraft. Efter det skiljaktiga beslut fattats af kamrarna, uppställdes voteringspropositioner dels om 1:o—4:o, dels ock om 5:o, hvarvid bör i förbigående här meddelas, att tullsatserna vid voteringen ej blefvo antagna. Äfven framhölls, att tidpunkten för höjnings inträdande vore att räkna bland «grunderna för bevillning».

Å andra sidan anmärktes, att förhållandet nu icke vore det samma som år 1886. Då hade begäran uttryckts, att riksdagen måtte besluta om eventuell rätt för K. M:t att bestämma tiden för tillämpningen af de nya tullsatserna; nu hade man användt ordet *medgifva*, hvilket lånats från 1892 års tullbetänkande, då K. M:t begärt ett dylikt medgifvande — så äfven 1895 (se B. U. 2: 15:o). Dessutom hade då voteringspropositionen om tiden framställts i sammanhang med den om de förhöjda tullsatserna, men nu först efteråt (se B.U. 15: 2, 3 och 18). Ej heller hade nu, såsom 1886, användts formen af tilläggsafgift. Vidare vore det orätt att i fråga om fläsktullen år 1896 anställa två gemensamma omröstningar, hvilket blefve fallet, enär man redan om höjningen fattat ett beslut, i hvilket låge en tidsbestämning.

Häremot invändes, att medgifvandet innefattade ett beslut, och att det vore sakligen likgiltigt, om ärendet behandlades i ett eller två betänkanden, likasom om rubriken «tilläggsafgift» uttryckligen begagnats eller icke.

A. K. afslog emellertid voteringspropositionen med 90 röster mot 81. Häremot anmäldes reservationer af flere ledamöter, hvilka ansågo beslutet grundlagsstridigt. Det omdömet synes dock väl starkt, om man ock kan erkänna, att *formen* i och genom beslutet fått gälla ganska mycket. En oegentlighet var det i alla händelser, att utskottets hemställan med den senare voteringspropositionen kom *efter* och ej i sammanhang med voteringspropositionerna om tullsatserna. Man påstod ock under öfverläggningen, att ge-

mensam votering om bevillningsförändring under löpande året lika litet kunde äga rum som angående ändring i statsregleringen för ett sådant. Det torde likväl blifva nödigt att anse dylik omröstning berättigad, om man erkänner, att bevillningsafgifterna för det löpande året *kunna* af riksdagen förändras, naturligtvis dock under förutsättning af K. M:ts bifall. Praxis har emellertid stadgat sig så, att statsmakterna anses äga rätt härtill. Redan 1867 var man på det klara härmed (se B.U. 26 om tilläggsafgifter för brännvin, sprit, kaffe m. m. samt till brännvinstillverkningsafgiften), och sedan hafva mer än en gång liknande fall förekommit. Hvad beträffar 1886 års votering om tiden, kan det dock anses tvifvelaktigt, i hvad mån den må gälla som berättigad, eftersom beslutet innefattade jämväl skrifvelse med anhållan. Den mötte emellertid vid tillfället intet motstånd.

Äfven i fråga om *underrättelserna till tulltaxan* har votering pläгат ske; så beträffande *tullrestitutioner*; se t. ex. 1891 B.U. 17: 2; 1892 B.U. 23 (angående materialier och förnödenheter till fartygs nybyggnad m. m.); 1895 B.U. 24 (lastpenningarna).

Beträffande däremot åtskilliga särskilda bestämmelser mera af lagnatur, såsom om *nederlagsrätt, frihamn* och *frilager*, har votering icke ifrågakommit; visserligen har det i de flesta fall gällt *skrifvelser* till Kongl. Maj:t — så 1895 (B.U. 20) och 1898 (B.U. 11) om rätt att upplägga spannmål på nederlag samt 1891 (B.U. 9 och 1892 B.U. 26) om frilager och frihamn — men år 1886 förföll efter olika beslut en kunglig proposition om inrättande af frilager, såsom innefattande en förordning (B.U. 20). Om *nederlagsafgiften* har däremot votering förekommit, såsom 1886 (B.U. 18). Så voterades ock angående *redaktion* af en rubrik i tulltaxan 1897, emedan affattningen — det rörde metaller — kunde inverka på tullens belopp (B.U. 17).

Om *mellanrikslagen*, liksom om *handels- och sjöfartsförhållandena* emellan Sverige och Norge och *gränstrafik*, har votering icke kunnat äga rum. Ej heller i fråga om *handels- och sjöfartstraktaterna* med andra länder.

Slutligen må i afseende å *tullar* meddelas, att vid 1888 års riksdag försöktes att få till stånd en sammanjämkning emellan två olika *siffersatser* för tull å kaffe, nämligen 26 och 12 öre för

obrändt till 19 öre (se B.U. 11: 7:o). Utskottets hemställdan härutinnan blef dock afslagen i båda kamrarna. Diskussionen ($\frac{80}{4}$) rörde sig dels om *grundlagsenligheten* af utskottets sammanjämningsförslag, dels om *afvikande från häfdvunnen praxis*. Man sökte i fråga om den förra göra gällande — så i F.K. herr *Forssman* samt i A.K. hrr *Hörnfeldt* och *J. Johansson i Noraskog* — att emot 63 § RO angående försök till sammanjämkning stode 71 § RF, som åter hänvisade till 70 §, där det heter: «När i fråga om riksbankens styrelse och förvaltning, inkomster och utgifter, kamrarna stanna i stridiga beslut, skola kamrarna därom hvar för sig rösta, såsom i näst föregående § sägs». Men just denna senare — den 69:e — talar både om sammanjämkning och om gemensam votering, såsom ock af motsidan, särskildt af utskottets ordförande herr *E. G. Boström*, i A.K. framhölls. Beträffande åter praxis anfördes, att den stadgat sig därhän, att fråga ej ansågs böra blifva om «jämkadt anslag» eller «jämkad skattebetaltning» eller m. a. o. att sammanjämkning ej borde förekomma i *anslags- eller bevillningsfrågor*; så särskildt af *Olof Jonsson i Hof* i A.K. Däremot invändes, att praxis ej är liktydig med grundlagsbestämmelse, och att i det nu förevarande fallet — ett tydligt realitets-skäl — man vid sakens första behandling i F.K. ansett olika tullsatser kunna ifrågakomma t. ex. äfven 16 och 20 öre (herr *Boström*). Äfven förmenades — herr *R Reutersvärd* i F.K. — att proposition ej behöfde vägras. Sådan blef också framställd, hvilket måste anses fullt befogadt, eftersom *förbud* mot sammanjämkning till siffran ej är meddeladt i grundlagen.

En annan sammanjämkning försöktes år 1887 i fråga om minsta alkoholprocenten för *brännvin*, som försäljes. Härom kan jämföras denna tidskrifts 1:a årg. 2:a häftet, s. 79.

En annan gång hade B.U. själf i fråga om olika siffror förklarar sig anse frågan förfallen. Det var 1873 (se B.U. 9: 1:o) och gällde 50 eller 30 kannor såsom minimum vid viss brännvinsförsäljning. I detta fall var dock fråga om ändring i *reglementariska föreskrifter*, och i sådana har man ansett votering ej böra ifrågakomma. I afseende härå kan hänvisas till åtskilliga utskottsberäkningar, i hvilka en dylik grundsats häfdats. Så var fallet 1869 i fråga om rättighet att *med posten inskicka brännvinstillverknings-*

afgift (B.U. 11); 1871 beträffande vissa *bestämmelser för idkande i stad af brännvinsförsäljning* (B.U. 7: 3 och 15: 2); 1875 om sådan försäljning på sön- och helgdagar (B.U. 5; jfr B.U. 1893: 11); 1876 om *qualificerad majoritet* ($\frac{2}{3}$) för beslut om brännvinsförsäljning i kommun på landet (B.U. 8); 1883 angående *utskänkning i läger* (B.U. 5) m. fl. Likaså förföll vid 1887 års majriksdag en genom kunglig proposition väckt fråga om *förbud mot användning af majs* vid brännvinstillverkning (B.U. 15).

År 1884 yppades olika meningar om *ändrad fördelning af brännvinsförsäljningsmedlen*. F.K. beslöt att bibehålla det gamla stadgandet, men A.K. antog en ändrad proportion emellan landstings, hushållningssällskaps och städers andelar m. m. Skulle nu votering anställas härom eller icke? Nej, förklarade B.U. (mem. N:o 5). Dess motivering gick därpå ut, att under ständsriksdagarna — så 1853—54, 1856—58, 1859—60 och 1862—63 — frågan om *användningen af de afgifter, som inflöte af minuthandel med och utskänkning af brännvin, icke blifvit behandlad såsom bevillningsfråga*, utan ansetts afgjord genom tre ständs sammanstående beslut, hvaremot *afgiftens belopp fastställts i bevillningsväg* — så 1865—1866. Den ifrågavarande afgiften hade, enligt hvad vissa beslut antydde, betraktats såsom *kömmunalmedel*. Men oberoende häraf kunde votering icke äga rum, ty äfven om afgiften skulle anses vara af bevillnings natur, så gällde det hvarken grunderna för en bevillning eller sättet för deras tillämpning eller bevillningens fördelning till utgörande, utan dess *användning*. Indragning till statsverket af en del brännvinsmedel kunde ej heller motivera votering, ty dispositionen af medlen fölle «under statsregleringens utgiftsstat», och på förslag af *bevillningsutskottet* kunde votering icke ske i en *statsregleringsfråga*. Undantaget från hufvudregeln om båda kamrarnas lika behörighet vore ock att tolka så *restriktivt*, att votering borde användas endast i sådana frågor, där *uttrycklig föreskrift* härom enligt såväl RF som RO vore lämnad. (Jfr denna tidskrifts 1:a årgång h. 2, s. 96).

Reservation var dock anförd af åtta ledamöter från A.K., och vid behandlingen af ärendet i denna ($\frac{9}{10}$) utvecklades denna vidare af herr *Jonsson i Hof*. Denne polemiserade mot utskottets uppfattning af innebörden i 1853—54 års beslut samt mot den af prof.

Rydin i hans arbete «Svenska riksdagen» uttalade åsikten därom, att brännvinsförsäljningsafgiften skulle vara af kommunal natur. Saken vore en bevillningsfråga, hvilket framginge redan däraf, att om *afgiftens belopp* votering måste äga rum. Då en del skulle ingå till staten, inverkade detta på «bevillningens fördelning till utgörande», och äfven «grunderna för bevillningen» berördes, ty försäljningsmedlen kunde blifva minskade, om bestämmelserna för användningen ändrades. Herr *Rydin* invände, att förslaget till brännvinsförsäljningens ordnande 1853—1854 af Kongl. Maj:t behandlats såsom lagfråga och afgiften hade ej åtagits såsom bevillning eller för viss statsregleringsperiod. Herr *E. G. Boström* hänvisade till utskottets motivering och ville lägga memorialet utan vidare till handlingarna, men kammaren beslöt i enlighet med herr *Jonssons* yrkande att «utan gillande» lägga det till handlingarna. I realiteten kunde nämligen intet vinnas, emedan F.K. redan — för öfrigt utan diskussion — lagt memorialet till handlingarna, hvarigenom frågan var förfallen.

Hvad åter angår storleken af *tillverkningskatten*, måste vid förekommande skiljaktighet votering fälla utslaget; så t. ex. 1888 (B.U. 3) och 1894 (B.U. 28). Äfven har votering bort ske i afseende å storleken af *arvodet åt brännvinskontrollörer* (B.U. 1867 mem. 21).

Det inses lätt, att i fråga om *beskattningen af hvitbetssocker-tillverknningen* skiljaktiga beslut måste föranleda votering. I afseende härå må vi hänvisa till B.U. mem. N:o 4 år 1893, med erinran tillika, att beträffande *tiden för den föreslagna författningens trädande i verket* utskottet vid uppställandet af voteringsproposition om författningens lydelse anmält sig skola meddela utlåtande, sedan beslut fattats om den förra. Så skedde ock (se B.U. mem. 10), hvarvid föreslagen skattelindring för fabrik å Gotland jämväl ingick i den uppställda voteringspropositionen. År 1882 voterades ock om den ifrågavarande skatten, hvarvid jämväl olika bestämmelser blefvo beroende af voteringarnes utgång (B.U. 6, 9, 13).

Att *beräkningen* af det ena eller andra slaget bevillning måste falla under gemensam votering, torde det knappast vara nödigt att nämna. Härom kan jämföras t. ex. B.U. mem. 20 år 1868 och 11 vid 1881 års riksdag.

I frågor, som röra riksdagens egna verk, *riksbanken* och *riksgäldskontoret*, har gemensam votering naturligtvis hört till regeln. Sådan har anställts beträffande *reglementena* för verken, hvilka det tillkommer riksdagen att bestämma. Numera äro dock genom lagen för rikets bank af den 12 maj 1897 de viktigaste bestämmelserna rörande riksbanken — såsom om metalliska kassan, sedelutgifningen, grundfonden och reservfonden samt om lånerörelsens allmänna karakter — ställda i beroende af Kongl. Maj:t och riksdagen gemensamt. Däremot falla under votering fortfarande reglementets föreskrifter, t. ex. om tiden för liqviderande af afbetalningslån (Banko-U. 1898: 11), dock att dessa ej få strida mot lagen. Om inkomster och utgifter skall voteras — således om riksbankens *andel i bankovinsten*, om *eftergift* af bankens fordringar — där ej bestämmanderätten tillagts riksbankens fullmäktige, såsom i fråga om ackord vid konkurs — samt vidare om bankens *stat* och om *anslag till byggnader*.

Riksgäldskontorets reglemente hör däremot under riksdagens afgörande, utan hinder af någon särskild lag.

Om *ansvarsfrihet* för fullmäktige skall tydligen, om kamrarna fattat olika beslut, votering ske. Så 1874 beträffande riksgäldskontorets förvaltning (tiden för *décharge*); se S. U. 54.

Från den gångna tiden har man emellertid att anteckna åtskilliga fall, då votering icke ägt rum, oaktadt ärendet i viss mån berört riksbankens eller riksgäldskontorets *reglemente*. Sådana fall äro anförda i denna tidskrifts 1:a årgång 2:a h.: ss. 94, 95 och 96 beträffande frågorna om uppdrag åt fullmäktige i riksgäldskontoret beträffande ökad amortering å Gefle—Dala järnvägsbolags lån (S.U. 1877; 25: 2:o), om uppdrag åt riksbankens fullmäktige i fråga om förslag till åtgärder i sammanhang med indragning af de enskilda bankernas tiokronosedlar (1879 Samm. Banko- och Lagutsk. 2 och 1880 Bankoutsk. 16). Däremot blef i afseende å *anstånd* åt Wessman—Barkens järnvägsbolag votering beslutad (se 1:a årg., 2 h. ss. 96, 97). Så har ock många gånger förfarits beträffande begärd lindring i *villkoren för statslån*, hvarom kunna jämföras 1869 S.U. 88 (Ystad—Eslöf); 1872 S.U. 21 (Kukkola byamän); och 1873 S.U. 46 (sjöarna Kalfven och Fegen). Tvist uppstod dock

om en liknande sak i A.K. $\frac{5}{5}$ år 1886 (S.U. 61), då kamrarna fattat olika beslut beträffande nedsättningen i annuiteten å statslånen till Vestervik—Hultsfreds m. fl. järnvägsbolag. Somliga talare, en del reservanter i S.U., yrkade, att den af utskottet uppställda voteringspropositionen skulle afslås — så hrr *Nils Petersson, Sven Nilsson, L. O. Larsson* och *Rydin* — i det de anförde förnämligast, att nedsättningen var förenad med vissa villkor, hvilka det berodde af bolagen att antaga eller icke, hvadan inverkan på riksgäldskontorets inkomst- och utgiftsstat icke vore direkt gifven; att uppgjorda kontraktens ändring icke fölle under votering, och att voteringspropositioner af föga skiljaktig beskaffenhet, såsom om brännvinsmedlen 1884, afslagits af F. K. Försvvararne invände häremot — så hrr *C. Ifvarsson, Persson i Törneryd, greve E. Sparre, Gunnar Eriksson, Lyttkens, Bokström, Olof Jonsson i Hof* och *Sjöberg* i Stockholm — att saken otvifvelaktigt rörde riksgäldskontorets stat, att A.K. ej hade att fästa sig därvid, om frågor af någorlunda liknande art, i hvilka kammaren ansett votering böra äga rum, af F.K. förklarats böra förfalla, att i fråga om villkor man voterat om ett dylikt, som blifvit fäst vid beviljandet af medel för norra stambanan till Vännäs, och att för öfrigt en gemensam voterings befogenhet ej finge bero däraf, huruvida ett villkor kunde blifva uppfyllt eller icke. Votering beslöts också med 122 ja mot 65 nej.

Det torde också vara fullt riktigt att anställa votering om *ändring i villkoren för statslån*, då angående dylika låns beviljande och villkoren därför votering är gifven, såsom fallet ock varit många gånger, t. ex. i fråga om Bergslagsbanan 1878 (S.U. 73), för att ej nämna odlingslånefonden 1883 (S.U. 44).

Om storleken af de i RF § 63 omtalade *kreditiven* är gemensam votering helt naturlig.

Äfven beträffande *riksdagshuset*, dess om- och tillbyggnad, inredning och inventarier har praxis gifvit stöd åt voterings berättigande. Härom kan jämföras behandlingen af hithörande frågor år 1870 (S.U. 95); 1874 (Samm. S. och Banko 7); 1881 (S.U. 63); 1882 (S.U. 63) och äfven 1887 (Samm. S. och Banko 9).

Sedan ofvanstående nedskrifvits, har vid 1900 års riksdag i fråga om berättigandet af gemensam votering och behandlingen af fråga härom förekommit en tvist, som hänvisats till konstitutionsutskottet, i hvad propositionsvägran af talman rör. I ett följande häfte hoppas vi kunna lämna en redogörelse för de förhandlingar, som ägt rum beträffande den tvisten.

Svenska statens utgifter 1850—1897.

Af

Docent Ludvig Widell.

Rätten att bestämma öfver statens utgifter med dess korrelat, beskattningsrätten, kan med skäl betraktas såsom riksdagens allra viktigaste befogenhet. För så godt som all statens verksamhet erfordras penningar; så blir då också finansförvaltningen den axel, omkring hvilken hela statsmaskineriet rör sig. Ja, efter utgifterna kan man i viss mån bedöma hela förvaltningen, med ledning af dem kan man sluta sig till — väl ej alltid de olika förvaltningsgrenarnes relativa betydelse — men åtminstone oftast det intresse, hvarmed de omfattats och omfattas af statsmakterna. Särskildt framträder detta vid en jämförelse mellan förr och nu.

Att utföra en riktig sådan jämförelse är dock ingalunda någon lätt sak. Visserligen har man att tillgå riksstaterna och de redogörelser öfver de verkliga utgifterna, som sedan 1821 årligen offentliggöras i «Kapitalkonto till rikshufvudboken», men dessa äro dock ej fullt jämförliga med hvarandra. Riksstatens uppställning är nämligen ej sådan, att man däri utan vidare kan afläsa de särskilda förvaltningsgrenarnes anslagsbehof; så t. ex. omfatta sjetten, sjunde och åttonde hufvudtitlarne de mest heterogena utgiftsposter. En fullständig omgruppering af riksstaternas olika specialanslag är sålunda af nöden, om man vill lära känna utgifterna för t. ex. näringarna, kommunikationsväsendet o. s. v. Framför allt erfordras detta vid en jämförelse med gångna tider, ty riksstatens uppställning har under tidernas lopp undergått högst betydande förändringar. En sådan omgruppering kan ju dock utan så synner-

ligen stort besvär utföras. Men en annan sak medför vida större svårigheter. Riksstaten omfattar nämligen endast en del af statens utgifter, ehuru naturligtvis den ojämförligt största. Först och främst finnes ett antal i rikshufvudboken redovisade särskilda fonder, som äro ställda utom statsregleringen, så t. ex. handels- och sjöfartsfonden, åtskilliga militära fonder o. s. v. Men dessutom finnas vissa statsanstalter — autonoma skulle man kunna kalla dem — hvilka äga egna finanser, skiljda från statens allmänna finansförvaltning; sådana äro pensionsinrättningarna, ett stort antal undervisningsanstalter och milda stiftelser m. m. För dessa uppföres på riksstaten endast beloppet af de direkta statsanslagen, däremot icke den del af utgifterna, som bestrides af vederbörande anstalters egna medel. För en mindre del af dessa inrättningar redovisas dock fullständigt i Kapitalkonto till rikshufvudboken — de egna inkomsterna äro uppförda såsom «utgiftsanslagen enskildt tillkommande uppbördsmedel» — för de flesta är man emellertid hänvisad till statsrevisorernas berättelser.

Så långt möter dock intet oöfverstigligt hinder för att åstadkomma en fullt exakt redogörelse för statens utgifter. Men nu tillkommer, att en ganska betydande del af utgifterna, när detta ord tages i sin vidsträcktaste betydelse, är af den natur, att inga utgifter däröfver kunna förekomma i räkenskaperna. Detta beror till en del på själfva beskaffenheten af den allmänna hushållningen, som väl till största delen är penninghushållning, men hvari likväl också naturaprestationer, s. k. allmänna besvär, fortfarande ingå såsom en ej oviktig beståndsdel. En del af dessa, *onera publica*, de allmänna besvärerna i vanlig mening, kunna visserligen värderas i penningar och sålunda medräknas; en sådan uppskattning kan dock i allmänhet ske endast genom statens försorg. Men dessa värdesättningar ske tyvärr ej periodiskt utan endast af särskilda anledningar; de som finnas afse därför till stor del tidpunkter, som ligga tämligen långt tillbaka, och kunna dessutom knappast anses gifva annat än mer eller mindre sannolika värden. Ett annat slag af allmänna besvär, de personella, personlig krigstjänstskyldighet m. m., kunna ju öfver hufvud ej uppskattas i penningar och måste sålunda helt och hållet lämnas å sido.

Ännu ett slag af statsutgifter finnes, hvarom räkenskaperna ej lemna upplysning. Till åtskilliga statstjänares aflöning äro nämligen anslagna medel, som direkt uppbäras af aflöningstagaren utan redovisningsskyldighet. Så är fallet med sportler af olika slag samt afkastningen af jordbruksboställena. I flera fall saknas alla uppgifter rörande dessa poster, i andra äro uppgifterna osäkra och afse för öfrigt, liksom i fråga om de allmänna besvären, endast enstaka tidpunkter.

Till statens utgifter i vidsträcktaste mening skulle också kunna räknas den indirekta utgift, som utgöres af hyresvärdet m. m. för till ämbetsverk och allmänna inrättningar upplåtna byggnader, varf och verkstäder o. s. v. Något uppskattande i penningar af dessa indirekta utgifter kan emellertid naturligtvis ej ifrågakomma, utan måste de alldeles förbigås.

Beträffande de nu nämnda slagen af utgifter kunna sålunda endast approximativa och till en del säkerligen ganska osäkra uppgifter erhållas. Men en allmän regel för hvarje statistisk framställning är, att man bör så vidt möjligt undvika att sammanföra säkra och osäkra uppgifter, då ju resultatet i fråga om tillförlitlighet rättar sig efter de osäkra uppgifterna. Man kunde då ifrågasätta, om man ej borde vid en sammanställning af statens utgifter inskränka sig till endast de säkra, i räkenskaperna redovisade posterna.

En sådan begränsning vore dock olämplig. De allmänna besvären m. m. intaga en allt för betydande plats i vårt finansväsende, för att de skulle kunna utan vidare förbigås. Man tänke t. ex. på indelningsverket, till hvilka felaktiga resultat man skulle komma, om man vid en jämförelse mellan kostnaderna för försvarsväsendet nu och under tidigare år lämnade detta utom räkningen.

I en nyligen utgifven afhandling¹⁾ har författaren af denna uppsats gjort ett försök att sammanställa den svenska statens utgifter under åren 1850—1897. Här skall nu lämnas en kort redogörelse för de erhållna resultaten. Att siffrorna icke kunna

---

¹⁾ *Sveriges finanser. Ett försök till en allmän svensk finansstatistik.*
I. Akad. afhandl. Lund 1900.

göra anspråk på full exakthet, utan i många fall endast äro sannolikhetsvärden, framgår tydligt af det ofvan sagda.

* * *

Till en början måste begreppet *utgift* närmare bestämmas. Jag har såsom utgift räknat *hvarje utbetalning, som medfört minskning af statens tillgångar i penningar, värdepapper och fordringar.*

Denna begränsning af utgiftsbegreppet innebär till att börja med, att *afskrifningar* af tillgångar och *afkortningar* af resterande uppbörd icke uppförts bland utgifterna. Vid det allmännas såväl som vid den enskildes bokföring upptagas visserligen dessa poster bland utgifterna; finansstatistiken kan dock härvid ej följa bruket. Ty afskrifningen konstaterar endast, *att* en minskning af tillgångarna ägt rum; *när* den inträdde, därom lemnar den intet besked. Men skall denna värdeminskning öfver hufvud upptagas i en finansstatistik, så måste det ske just för den tidpunkt, då den inträdde; att t. ex. en fordran, som för tio år sedan bevakades i en konkurs, afskrifves, saknar naturligtvis hvarje betydelse i finansiellt afseende. Afskrifningar — som för öfrigt endast i ringa utsträckning förekomma i statens räkenskaper — lämnas därför helt och hållet å sido.

Däremot betraktas såsom utgifter utbetalningar för anskaffande af inkomstgifvande egendom af annat slag än värdepapper och fordringar äfvensom för afbetalning å skuld. Så t. ex. kostnader för *anläggning* af järnvägar, telegrafer och telefoner, inköp af mark till kronoparker m. m.

Tydligen äro dock de sistnämnda utgifterna af väsentligen annan natur än de öfriga, de egentliga utgifterna. Man kan därför indela utgifterna, såsom de här fattas, i tvenne hufvudgrupper: *verkliga utgifter* och *utgifter för anskaffande af inkomstgifvande egendom eller för afbetalning å skuld.* Den förstnämnda gruppen bör ytterligare uppdelas i två: *utgifter för egentliga statsändamål* samt *uppbörds- och driftskostnader.* Motiveringen för denna för delning lämnas längre fram.

Verkliga utgifter för egentliga statsändamål, i millioner kronor.

År	Civiltjänsten	Riksdagen	Utrikesförvaltningen	Försvarsväsendet	Rättsväsendet	Allmän inre förvaltning	Kyrkliga ändamål	Undervisningsväsendet	Vetenskap och konst	Hälsa- och sjukvård	Fattigvård och välgörenhet	Näringsarne	Kommunikationsväsendet	Häntor & stats-skulden	Rikensförvaltningen i öfrigt	Summa utgifter	År
1850	1,443	0,061	0,522	17,580	2,881	2,320	3,004	1,061	0,193	0,618	0,340	0,867	0,619	0,264	0,417	32,190	1850
1855	1,498	0,057	0,547	21,817	3,073	2,224	3,043	1,323	0,309	0,745	0,330	0,956	0,975	0,259	0,508	37,664	1855
1860	1,782	0,618	0,812	21,270	3,292	3,648	3,177	2,128	0,490	0,820	0,444	1,348	1,166	1,543	2,729	45,267	1860
1865	1,625	0,202	0,886	22,651	3,375	3,639	3,186	2,543	0,512	1,107	0,474	2,272	1,850	3,467	2,076	49,865	1865
1870	1,717	0,461	0,861	24,050	3,894	4,013	3,238	3,137	0,331	1,194	0,598	2,069	1,454	5,338	2,141	54,436	1870
1875	1,624	0,526	0,823	29,747	4,346	4,802	3,277	5,555	0,902	1,706	0,629	2,695	1,810	6,030	3,403	67,875	1875
1880	1,518	0,529	0,687	30,890	4,298	5,985	3,462	7,698	0,500	2,010	0,679	3,521	1,702	9,698	5,309	78,481	1880
1885	1,638	0,574	0,706	33,790	4,336	6,849	3,526	8,936	0,646	2,416	0,761	3,376	2,475	9,633	3,001	82,663	1885
1890	1,620	0,726	0,700	34,930	4,364	7,559	3,736	9,886	0,538	3,187	0,938	3,620	2,511	10,983	3,731	89,029	1890
1895	1,620	1,016	0,707	41,815	4,267	7,694	3,735	10,689	0,559	3,496	1,041	4,099	3,215	10,456	3,974	98,383	1895
1896	1,620	0,876	0,725	42,349	4,241	8,023	3,730	10,871	0,567	3,527	1,060	4,624	3,460	10,269	3,565	99,507	1896
1897	1,620	1,045	0,714	47,912	4,298	8,048	3,778	11,275	0,593	3,745	1,147	4,576	3,649	10,086	3,627	106,113	1897

De till gruppen *verkliga* utgifter för *egentliga statsändamål* hörande utgifterna har jag därefter fördelat efter de olika ändamål de afsett. Främst ställas sålunda utgifterna för statens representation i allmänhet, *civillistan* och utgifterna för *riksdagen*; därefter utgifterna för statens häfdande utåt, *utrikesförvaltningen* och *försvarsväsendet*. Bland hvad man kunde kalla inrikes utgifter böra helt naturligt först uppföras kostnaderna för *rättsväsendet*, vidare utgifterna för *allmän inre förvaltning*, landstaterna m. m.; därefter följa de särskilda förvaltningsgrenarnas utgifter: för *kyrkliga ändamål*, *undervisningsväsendet*, *vetenskap och konst*, *hälso- och sjukvård*, *fattigvård* och *välgörenhet*, *näringsarne* och *kommunikationsväsendet*. Sist upptagas utgifterna för *finansförvaltningen* med *räntorna å statsskulden*.

I tabellen på föregående sida upptagas utgifterna för hvart femte år sedan 1850 samt därjämte för åren 1896—97. Önskligt hade nog varit att i stället kunna anföra medeltal för t. ex. femårsperioder; det oerhörda arbete, som dylika medeltalsberäkningar skulle medföra, har dock omöjliggjort detta.

Tillväxten af utgifterna utgjorde:

under åren	i mill. kr.	i proc.	under åren	i mill. kr.	i proc.
1851—55	5,474	17	1876—80	10,606	16
1856—60	7,603	20	1881—85	4,182	5
1861—65	4,598	10	1886—90	6,366	8
1866—70	4,571	9	1891—95	9,354	11
1871—75	13,439	25	(1896—97	7,730	8)

Hela tillväxten 1851—97 uppgår till 73,923 mill. kr. eller 230 %.

Den starkaste ökningen, såväl absolut som relativt, faller på de «goda åren» 1871—75; dock kan man förutse, att åren 1896—1900 skola komma att uppvisa en stigning, som absolut taget är större än den nyssnämnda och relativt åtminstone lika stor. Svagast var tillväxten under qvinqvennet 1881—85, närmast därefter följa åren 1886—90 (i fråga om relativ ökning) och 1866—70 (absolut). — Sedan 1850 hafva utgifterna vuxit mer än fem gånger så mycket som folkmängden under samma tid (44 %).

Tillväxten fördelar sig emellertid mycket ojämnt på de särskilda utgiftsgrupperna.

Utgifternas tillväxt 1851—97, i procent.

Civillistan	12	Vetenskap och konst	201
Riksdagen	1,605	Hälso- och sjukvård	506
Utrikesförvaltningen	37	Fattigvård o. välgörenhet	237
Försvarsväsendet	172	Näringarne	428
Rättsväsendet	49	Kommunikationsväsendet	490
Allmän inre förvaltning	247	Räntor å statsskulden	3,720
Kyrkliga ändamål	26	Finansförvaltningen i öfrigt	770
Undervisningsväsendet	963		

Utgifterna 1850 för riksdagen, räntor å statsskulden och finansförvaltningen i öfrigt äro ej jämförliga med samma utgifter 1897. Ordnas de öfriga utgiftsgrupperna i följd efter tillväxtens storlek, blir ordningen dem emellan följande: undervisningsväsendet, hälso- och sjukvård, kommunikationsväsendet, näringarne, allmän inre förvaltning, fattigvård och välgörenhet, vetenskap och konst, försvarsväsendet, utrikesförvaltningen, kyrkliga ändamål och sist civillistan.

De särskilda utgiftsgruppernas relativa betydenhet tydliggöres af följande tabell:

	Procent		
<i>Af samtliga utgifter utgjorde utgifterna för</i>	1850	1875	1897
Civillistan	4,5	2,4	1,5
Riksdagen	0,2	0,8	1,0
Utrikesförvaltningen	1,6	1,2	0,7
Försvarsväsendet	54,6	43,8	45,2
Rättsväsendet	9,0	6,4	4,0
Allmän inre förvaltning	7,2	7,1	7,6
Kyrkliga ändamål	9,3	4,8	3,6
Undervisningsväsendet	3,3	8,2	10,6
Vetenskap och konst	0,6	1,3	0,6
Hälso- och sjukvård	1,9	2,5	3,5
Fattigvård och välgörenhet	1,1	0,9	1,1
Näringarne	2,7	4,0	4,3
Kommunikationsväsendet	1,9	2,7	3,4
Räntor å statsskulden	0,8	8,9	9,5
Finansförvaltningen i öfrigt	1,3	5,0	3,4

Till *civillistan* hafva hänförts ej blott samtliga anslag från riksstatens första hufvudtitel, utan äfven det från riksgäldskontoret

utgående anslaget på 300,000 kr., som af 1815 års riksdag anvisades att allt framgent utbetalas till kronprinsen Karl Johan och hans arvingar efter successionsordningen. Summan beviljades såsom ersättning för att kronprinsen åtagit sig att liqvidera Sveriges statsskuld med de medel, som han af England erhållit i ersättning för Guadeloupe.

Hufvudposten på första hufvudtiteln utgöres af anslaget till «konungens hofhållning», civillistan i inskränkt mening. Dess belopp var under hela Oscar I:s och största delen af Karl XV:s regering 630,000 kr. 1897 höjdes det till 800,000 kr., hvilket belopp äfven vår nuvarande konung uppbar till och med 1887. Då apanager detta år beviljades till arfprinsarne, minskades konungens anslag med ett mot apanagerne svarande belopp; det utgör därför sedan dess endast 748,000 kr. Kronprinsens apanage uppgår numera till 192,000 kr., arfprinsarnes och prinsessan Teresias till 26,000 kr. hvardera.

Den norska civillistan utgör normalt omkring 480,000 kr., hvaraf anslaget till konungens hof 336,000 kr., kronprinsens apanage 80,000 kr. och prinsessan Teresias 12,000 kr. Till prinsarne Karl och Eugen äro inga apanager beviljade från Norge. Till samman uppgår sålunda den svensk-norska civillistan till omkring 2,100,000 kr. Anslagen till konungens hofhållning utgöra tillsammans 1,084,000 kr., utom det ofvan nämnda anslaget från riksgäldskontoret, kronprinsens apanage uppgår till 272,000 kr., prinsessan Teresias till 40,000 kr. Anslagen till hofhållningen och till apanagen äro bestämda i proportion till de båda ländernas folkmängd, så att Sverige betalar $\frac{12}{17}$, Norge $\frac{5}{17}$ af det hela.

Till utgifterna för riksdagen hafva hänförts utom de egentliga riksdagskostnaderna äfven utgifterna för riksdagens revisorer och justitieombudsman samt tryckfrihetskommittéen. Dessutom hafva här inräknats de af byggnadsfonden för riksdags- och riksbankshus bestridda utgifterna, 1890 121,210 kr., 1895 394,895 kr., 1896 232,353 kr., 1897 392,469 kr. Dessa summor beteckna de verkliga utgifterna från fonden, icke de på riksstaterna anvisade anslagen, hvilka sammanlagdt hafva uppgått till 6,116,500 kr., ett bidrag från riksbanken på 1,782,000 kr. inräknadt. Dessutom har

fonden till 1897 års slut uppburit i ränte- och hyresmedel m. m. 2,387,187 kr.; totala beloppet af de till fonden inbetalta medlen utgjorde sålunda till nämnda års slut 8,503,687 kr.

De egentliga riksdagskostnaderna uppgingo till: för riksdagen 1850—51 343,909 kr., 1853—54 447,390 kr., 1856—58 708,468 kr., 1859—60 607,780 kr., 1862—63 647,678 kr., 1865—66 371,299 kr., tillsamman 3,126,524 kr., eller i medeltal för riksdag 521,087 kr. och för år 183,913 kr. Utgifternas så betydligt växlande belopp beror tydligen till stor del, ehuru långt ifrån uteslutande, på, huru lång tid riksdagarne varit samlade. I medeltal för hvarje dag, riksdagen varade, utgjorde utgifterna för riksdagen 1850—51 (294 d.) 1,170 kr., 1853—54 (386 d.) 1,159 kr., 1856—58 (512 d.) 1,384 kr., 1859—60 (382 d.) 1,591 kr., 1862—63 (420 d.) 1,542 kr., 1865—66 (250 d.) 1,485 kr., för samtliga riksdagar 1850—66 (2,244 d.) 1,393 kr. — Af de särskilda ståndens utgifter voro ridderskapets och adelns städse de största; därefter komma bondeståndets; minst voro i allmänhet prästeståndets. De största kostnaderna förorsakade emellertid utskotten; i allmänhet uppgingo utgifterna för dessa till mer än en tredjedel af samtliga riksdagskostnader.

Kostnaderna för den första riksdagen under det nya representationsskicket, 1867, utgjorde 407,789 kr. 1897 hade kostnaderna stigit till 579,062 kr., eller med 42 %. Denna tillväxt af utgifterna får dock ingalunda anses vara öfverdrifvet stor; största delen af statens öfriga utgifter hafva ökats i betydligt högre grad. Till utgifternas stigning hafva i främsta rummet bidragit de ökade kostnaderna för riksdagstrycket, hvilka mer än tredubblats sedan 1867.

Jämföres genomsnittskostnaden för en riksdag under tiden 1850—66, 521,087 kr., med utgifterna för riksdagarne 1867 och 1897, visar det sig, att ständsriksdagarne öfver hufvud kostade ungefär lika mycket som riksdagarne efter 1866. Då emellertid de förra i medeltal voro samlade mer än tre gånger så lång tid som de senare, blir skillnaden mellan utgifterna, för dag räknadt, vida större: för ständsriksdagarne utgjorde utgifterna i medeltal 1,393 kr., för riksdagen 1867 däremot 3,343 kr. och 1897 4,746 kr. Äfven den årliga medelkostnaden för ständsriksdagarne, 183,913 kr., var vida mindre än den kostnad de numera årliga riksdagarne medföra.

Efter de nu anförda siffrorna att döma skulle sålunda representationsreformen hafva medfört en ganska betydlig stegring af riksdagskostnaderna. En sådan slutsats vore dock förhastad. De i det föregående upptagna kostnaderna för ståndsriksdagarne omfatta nämligen endast de utgifter, som bestridts af statsmedel, men bland dessa ingå icke arvoden och reseersättningar till ståndens ledamöter. Enligt 1810 års riksdagsordning hade nämligen hvarje valkrets att själf sörja för sitt ombuds underhåll vid riksdagen och resan dit — ridderskapets och adelns ledamöter samt biskoparne voro skyldiga att själfva bekosta resa och underhåll. Någon uppgift öfver beloppet af dessa från valkretsarne utgående arvoden finnes ej; under sådana omständigheter är det omöjligt att uppgifva de verkliga kostnaderna för ståndsriksdagarne. Vid jämförelse med utgifterna för riksdagarne efter 1866 torde därför vara lämpligast att för de sistnämnda frånräkna arvoden och reseersättningar till andra kammarens ledamöter. Efter afdrag af dessa utgöra utgiftssummorna för riksdagarne 1867 och 1897 resp. 159,696 och 287,545 kr.; årliga medelkostnaden för ståndsriksdagarne uppgick till 183,913 kr., sålunda mera än kostnaden för riksdagen 1867.

Utgifterna för *utrikesförvaltningen*, diplomatien och konsulatväsendet, äro till största delen gemensamma för de förenade rikena.

Proportionen mellan Sveriges och Norges bidrag till utgifterna för diplomatien har sedan 1857 varit densamma som för civillistan eller som 12: 5. Först under de sista åren har den något litet förändrats, därigenom att Norges bidrag till «hemliga utgifter» blifvit indraget. — Sveriges och Norges gemensamma utgifter för diplomatien utgjorde 1850 498,791 kr., 1897 634,527 kr., sålunda någon ökning. Denna kommer dock uteslutande på 1850-talet, sedan 1857, då utgifterna beviljades med sina nuvarande belopp, hafva de varit så godt som oförändrade. Och genom den nämnda höjningen 1857 hade man i hufvudsak endast återinfört de förhållanden, som rådde före den af 1840—41 års riksdag företagna nedsättningen af anslagen till kabinettskassan. 1830 utgjorde nämligen anslagen till ministerstaten — den betydligaste utgiftsposten — efter pari kurs 475,075 kr., 1897 uppgingo de till 487,029 kr. Utgifterna äro sålunda nu ej större än de voro för 70 år sedan.

Till konsulatväsendets underhåll hafva sedan gammalt varit anvisade dels vissa afgifter af svenska och norska fartyg i utrikes fart, dels direkta anslag af statskassorna. Ända till början af 1870-talet ägde konsulerna att själfva behålla de konsulatafgifter, som inflöto inom deras distrikt, sedan dess hafva emellertid afgifterna från de aflönade konsulernas distrikt till största delen indragits till konsulskassan och bilda numera den förnämsta tillgången för utgifternas bestridande. Samtliga utgifter för konsulatväsendet utgjorde nämligen 1897 583,737 kr., däraf direkta statsanslag endast 154,953 kr., återstoden, 428,784 kr., betäcktes hufvudsakligen genom influtna konsulatafgifter. De oaflönade konsulerna få fortfarande själfva behålla de af dem uppburna konsulatafgifterna, och äro dessa ej inbegripna i den nyssnämnda summan. Uppgift öfver deras belopp finnes endast för året 1896, då de utgjorde 415,317 kr. Detta belopp är ej heller inräknadt bland de i tabellen upptagna utgifterna för utrikesförvaltningen.

På förslag af 1855 års konsulatkommitté bestämdes förhållandet mellan svenska och norska statens anslag till konsulatväsendet så, att Sverige skulle betala $\frac{4}{7}$, Norge $\frac{3}{7}$. I själfva verket blef dock Norges andel större, då konsulatafgifterna, hvilka af kommittéen lämnats utan afseende, öfvervägande erlades af norska fartyg på grund af detta lands större sjöfart. 1875 års konsulatkommitté upptog därför ånyo frågan om proportionen mellan de båda ländernas bidrag, nu med inräknande af konsulatafgifterna, såväl de af konsulerna uppburna som de till konsulskassan inbetalta. Kommittéen ansåg, att två tredjedelar af hela utgiftssumman borde fördelas efter storleken af de båda ländernas utrikes sjöfart, en sjettedel efter folkmängden och en sjettedel efter handelsomsättningen per individ. På så sätt beräknades, att Sveriges kostnader för konsulatväsendet borde förhålla sig till Norges såsom 43:71, en proportion som också i verkligheten förefanns då för tiden. Kommittéen fann alltså intet skäl att föreslå någon förändring i fråga om förhållandet emellan de båda ländernas *direkta* statsanslag, utan bibehölls detta vid det gamla (4:3). Sedan dess hafva emellertid förhållandena förändrats. Efter de af kommittéen föreslagna grunderna för proportionens bestämmande borde Sveriges och Norges totala utgifter för konsulatväsendet —

konsulatafgifter inräknade — 1896 hafva förhållit sig till hvarandra som 2 : 3. Af hela utgiftssumman, 978,080 kr., borde sålunda 391,232 kr. hafva drabbat Sverige, 586,848 kr. Norge. I verkligheten betalte detta år Sverige 333,257 kr., Norge 644,823 kr. Sveriges bidrag var sålunda 57,975 kr. mindre, Norges lika mycket större än hvad det borde varit.

I motsats mot utgifterna för diplomaten hafva utgifterna för konsulatväsendet stigit ansenligt, sedan 1850 med 181 %. Beloppet af utgifterna var 1850 207,428 kr., ännu 1865 höll det sig ungefär oförändradt vid 202,663 kr., men sedan dess har det oafbrutet vuxit, så att det 1897 uppgick till 583,737 kr. — af konsulerna uppburna konsulatafgifter äro, som nämnt, ej inräknade i dessa summor. Den starka stigningen af utgifterna sedan 1870 beror på det allmännare upprättandet af aflönade konsulstjänster, hvartill de allt rikligare flödande konsulatafgifterna lemnat rundlig tillgång. Att märka är nämligen, att, ehuru utgifterna för konsulatväsendet mer än fördubblats sedan 1870, hafva de direkta statsanslagen till konsulatväsendet minskats med ej långt ifrån hälften; 1870 utgjorde de 274,589 kr., 1897 endast 154,953 kr. Sjöfarten har ej blott fått bära de ökade kostnaderna för konsulatväsendet, utan på den har äfven öfvervälts en del af de utgifter, som tidigare bestredos af statskassorna. Ett tydligare bevis på den ringa omtanke, de svenska myndigheterna hittills egnat sjöfarten, kan man ej begära; jag sade de svenska myndigheterna, ty hvad de norska beträffar, så måste man erkänna, att initiativet till de nedsättningar af konsulatafgifterna, som vid skilda tidpunkter ägt rum, vanligen utgått från dem. För öfrigt har det mången gång visat sig svårt för Norge att gent emot Sverige genomdrifva förändringar. — Som bekant, har nu en ljusning inträdt för sjöfarten, som numera, äfven den, börjat komma i åtnjutande af det understöd, som staten hittills så frikostigt låtit komma öfriga näringar till del. Riksdagen sistlidet år beslöt nämligen på K. M:ts förslag, att af svenska fartyg erlagda konsulatafgifter skola för framtiden restitueras med $\frac{4}{5}$, tills öfverenskommelse kan träffas med Norge om deras mer eller mindre fullständiga afskaffande.

Sveriges och Norges gemensamma utgifter för utrikesförvaltningen utgjorde 1850 706,219 kr., 1897 1,218,264 kr. Till dessa

bidrog Sverige med 1850 69 %, 1897 57 %; Norge med 1850 31 %, 1897 43 %. Hårtill komma så de till konsulerna direkt anslagna konsulatafgifterna, hvilkas belopp 1896 utgjorde 415,317 kr.

Vid sidan af de gemensamma utgifterna förekomma i Sverige — såväl som i Norge — en del andra utgifter, som närmast böra betraktas såsom hörande till utrikesbudgeten. I Sverige äro dock dessa numera skäligen obetydliga, 1897 23,827 kr. Under den tid aflösningen af Öresunds- och Scheldetullarne pågick var förhållandet ett annat, 1865 t. ex. uppgingo Sveriges enskilda utgifter för utrikesförvaltningen till 278,036 kr. Sammanräknas de gemensamma utgifterna med Sveriges och Norges enskilda utgifter samt de af konsulerna direkt uppburna konsulatafgifterna, erhåller man såsom slutsumma för de förenade rikenas utrikesbudget 1897 ett belopp af åtminstone 1,9 mill. kr.

Bland utgifterna för *försvarsväsendet* intager värdet af indelningsverket — rustnings- och roteringsbesvären samt, under de tidigare åren, militiebostälernas afkastning — en betydande plats. Tillförlitligheten af de i tabellen uppförda siffrorna är därför i hög grad beroende af det sätt, hvarpå detta värde bestämts. Tyvärr äro de uppgifter, efter hvilka jag verkställt denna värdesättning tämligen otillförlitliga; allt för mycket i fråga om noggrannhet får man därför ej begära. Särskildt siffrorna för 1850-talet måste betraktas såsom rätt osäkra, sannolikt äro de något för höga.

Efter försvarets båda hufvudgrenar fördelade sig utgifterna, i mill. kr., på följande sätt — de för landt- och sjöförsvaret «gemensamt» uppförda utgifterna äro bestridda af kreditivmedel och hafva på grund af bristande specifikation ej kunnat närmare fördelas:

År	För landt- försvaret	För sjö- försvaret	För båda gemensamt
1850	14,350	3,110	0,120
1855	15,998	3,569	2,250
1860	17,216	4,054	—
1865	17,446	4,606	0,599
1870	17,854	5,994	0,202
1875	23,260	6,357	0,130

1880	24,786	6,102	0,002
1885	26,205	7,585	—
1890	27,352	7,578	—
1895	33,220	8,595	—
1896	33,369	8,980	—
1897	34,905	13,007	—

Sedan 1850 hafva kostnaderna för landtförsvaret ökats med 20,555 mill. kr. eller 143 %_o. De synliga utgifterna — de i rikshufvudboken upptagna — hafva helt naturligt stigit vida hastigare, nämligen med 332 %_o — ett talande exempel på, till hvilka oriktiga slutsatser man skulle kunna komma, om man bedömde finanserna uteslutande efter riksstaternas summor. Den verkliga stegringen af kostnaderna för landtförsvaret är dock i alla fall ganska betydlig, om också åtskilliga andra utgiftsgrupper hafva att uppvisa en ännu större ökning. — Under 1850-talet stego utgifterna med 2,866 mill. kr. eller 20 %_o; den betydande ökningen beror säkerligen framför allt på den kraftiga maning till försvarsväsendets förbättring, som Krimkriget innebar. Under det följande decenniet, som ju i ekonomiskt afseende var synnerligen ogynnsamt, voro utgifterna i det närmaste stationära; hela tillväxten under åren 1861—70 utgör nämligen endast 0,638 mill. kr. eller 4 %_o. En ny impuls till försvarets stärkande gaf det fransk-tyska kriget 1870—71, samtidigt som de så ymnigt flödande statsinkomsterna gånge rikliga medel därtill; ökningen under 1870-talet utgör också 6,932 mill. kr. eller 39 %_o. Under 1880-talet var däremot tillväxten vida mindre: 2,566 mill. kr. eller 10 %_o. Så mycket ansenligare har den varit under innevarande decennium, framför allt till följd af den nya härordningens genomförande. Beräknade på samma sätt som för de öfriga åren, utgjorde kostnaderna för landtförsvaret 1892 28,198 mill. kr.; under de fem åren 1893—97 hafva de sålunda ökats med 6,707 mill. kr. eller 19 %_o.

För sjöförsvaret hafva utgifterna, om man frånser året 1897, hvars kolossala utgiftssumma måhända får betraktas såsom exceptionell, sedan 1850 stigit med 5,870 mill. kr. eller 189 %_o. Utgifterna för landtförsvaret ökades under samma tid (1851—96) med 132 %_o, sålunda relativt taget något mindre. — I stort sedt, åter-

spegla sig i de olika årens utgiftssummor sjövapnets öden under det sista halfva seklet. Väckelsen genom Krimkriget och öfvergången till användande af ångkraft åstadkom en ej ringa stegring af utgifterna under 1850-talet, liksom byggandet af pansarfartyg under det följande decenniet hade en liknande verkan. Så godt som stationära voro däremot utgifterna under 1870-talet, samtidigt som utgifterna för landförsvaret stego i utomordentlig grad; orsaken till det motsatta förhållandet i fråga om sjöförsvaret är att söka i det famlande i fråga om såväl sjövapnets organisation i allmänhet som framför allt fartygstyperna, som är utmärkande för det nämnda decenniet. Först sedan den s. k. certkommittéen 1880 lyckats uppställa en fartygstyp, som kunde vinna allmänt erkännande, började utgifterna för sjöförsvaret att stiga; under de sista åren har tillväxten skett i en proportion, hvarom säkert ingen ännu för några år sedan kunnat drömma.

Fördelas utgifterna för hären på dess trenne beståndsdelar — den garnisonerade arméen, den icke garnisonerade arméen och beväringen — erhåller man följande summor. I mill. kr. utgjorde kostnaderna för den garnisonerade arméen 1860 ¹⁾ 2,821, 1875 6,019, 1897 8,641; för den icke garnisonerade arméen resp. 8,223, 8,764, 13,039; för beväringen 0,906, 1,895, 3,740. Ökningen sedan 1860 utgör resp. 206, 59 och 313 %. Utgifterna för de olika vapenslagen voro 1897, i mill. kr.: för infanteriet 6,847, kavalleriet 3,124, artilleriet 3,448, fortifikationen 0,770 och trängen 0,624. I dessa sistnämnda summor äro en del utgifter för «arméen i allmänhet» samt värdet af indelningsverket ej inräknade. Medelkostnaden för man utgjorde 1897 vid den garnisonerade arméen 1,003 kr., vid den icke garnisonerade arméen 441 kr. Vid de särskilda vapnen utgjorde samma år medelkostnaden för man: vid infanteriet 251 kr., vid kavalleriet 601 kr., vid artilleriet 864 kr., vid fortifikationen 788 kr. och vid trängen 848 kr. Beträffande de sistnämnda siffrorna bör anmärkas, att de alla och framför allt de för infanteriet och kavalleriet uppgifna äro för låga, beroende på att, såsom ofvan nämndes, utgifterna för «arméen i allmänhet» samt värdet af indelningsverket ej kunnat fördelas på de olika vapenslagen.

¹⁾ För åren 1850 och 55 finnes ingen dylik beräkning utförd.

En särskild grupp af militära utgifter torde böra med ett par ord omnämnas — utgifterna för pensionsväsendet. Kostnaderna för pensioneringen och invalidunderhållet vid arméen utgjorde 1850 672,410 kr., 1897 2,932,342 kr., en tillväxt af 336 %, under det samtliga kostnaderna för landtförsvaret ökats med endast 143 %. Af samtliga utgifter för landtförsvaret utgjorde pensioner och understöd 8 %; en betydande andel. För flottans pensionskassa utgjorde utgifterna 1850 125,165 kr., 1897 749,040 kr., tillväxten sedan 1850 utgör 498 %, sålunda ännu mera än vid arméen. Dock bestrides en del af utgifterna för såväl arméens som flottans pensionsväsende af till kassorna ingående medlemsavgifter och drabba sålunda ej *direkt* statskassan; beloppet af dessa avgifter är dock jämförelsevis mindre betydande.

De extra riksstatsanslagen äro i tabellen inräknade bland utgifterna för försvarsväsendet lika väl som för öfriga utgiftsgrupper. Beträffande dessa skall emellertid här omnämnas deras sammanräknade belopp under femårsperioden 1893—97. För landtförsvaret utgjorde de 12,887,774 kr.; de betydligaste posterna voro mobiliseringsammunition 3,225,220 kr. samt förändring och nyanskaffning af eldhandvapen 2,569,949 kr. För sjöförsvaret uppgingo de extra anslagen till sammanlagdt 12,776,674 kr., i det närmaste samma belopp som för landtförsvaret. Häraf utgjorde anslagen till ny fartygsmateriel 10,628,000 kr.

Största delen af utgifterna för *rättsväsendet* utgöres af kostnaderna för domstolarna och fångvården. De förra utgjorde, i mill. kr., 1850 1,322, 1897 1,989; de senare resp. 2,881 och 4,298. Utgifterna för domstolarna hafva ökats med 47 %, utgifterna för fångvården med endast 22 %. Härvid är dessutom att märka, att hela tillväxten faller på de 25 åren 1851—75, sedan 1875 hafva nämligen utgifterna för domstolarna ej nämnvärdt ökats, eller med endast 4 %, utgifterna för fångvården hafva till och med minskats med 14 %. Särskildt det sistnämnda är ju en glädjande företeelse. Emellertid bäras, som bekant, en del af kostnaderna för rättsväsendet af städerna och häradena och synes sålunda ej i statens räkenskaper.

Såsom utgifter för *allmän inre förvaltning* har upptagits en

mångfald af olika utgifter, af hvilka en stor del egentligen hade bort fördelas på andra utgiftsgrupper, ehuru detta på grund af bristande specifikation ej varit möjligt. Något egentligt sammanhang mellan dessa utgifter finnes därför ej; en enhetlig utgiftsgrupp på samma sätt som de öfriga bilda de icke. De största utgiftsposterna äro riksstatsanslagen till öfverståthållareämbetet och landtstaterna, 1897 2,748,246 kr., samt «allmänna indragningsstaten», 1897 2,055,317 kr. Dessutom hafva hit hänförts en hel del anslag från sju till nionde hufvudtitlarna; såsom till statsministerns lönefyllnad, de konsultativa statsråden, civil- och ecklesiastikdepartementens expeditioner, öfverintendentsembetet, riksarkivet, civilstatens pensionsinrättning, postafgifter för tjänstebref m. m.; dessutom åtskilliga på riksstaten ej uppförda utgifter. Något särskildt intresse kan ej denna utgiftsgrupp erbjuda.

Största delen af *de kyrkliga utgifterna*, särskildt för kyrkornas underhåll samt till aflönande af prästerskap och kyrkobetjäning, bestrides af församlingarna, endast en mindre del af staten; rörande de veckliga utgifterna för kyrkan lämna därför tabellens summor ej ens någon antydning. Och tyvärr får jag medgifva, att de ej heller ens angifva *statens* utgifter annat än mycket osäkert; den största posten utgöres nämligen af prästerskapets och klockarnes boställens afkastning. Men för beräkningen af denna har man endast osäkra stödjepunkter. Visserligen är afkastningen af prästerskapets boställen i löneregleringarna beräknad till 1 $\frac{1}{4}$ mill. kr., men detta belopp är betydligt för lågt, det skulle endast motsvara 2,31 % af taxeringsvärdet 1886. Jag har, ehuru på osäkra grunder, antagit afkastningen till 4 % af taxeringsvärdet 1886.

De på riksstaten upptagna utgifterna för kyrkliga ändamål utgöras väsentligen af ersättningar för indragna tiondeanslag, deras belopp är därför tämligen oförändradt från år till år; växlingarna följa markegångens stigande och fallande. — För öfrigt äro i tabellens summor inräknade utgifterna från löneregleringsfonderna samt prästerskapets enke- och pupillkassa; stigningen af utgifterna sedan 1850 beror nästan uteslutande på tillkomsten af dessa fonder.

Till utgifter för *undervisningsväsendet* hafva endast hänförts

kostnaderna för den *allmänna* undervisningen, folkundervisningen, de högre allmänna läroverken och universiteten. Utgifterna för fackskolorna äro upptagna under andra utgiftstitlar, likaså kostnaderna för abnormundervisningen, som hänförs till gruppen «fattigvård och välgörenhet».

Huru utgifterna fördela sig på de nämnda trenne slagen af undervisningsanstalter, framgår af följande tabell.

Utgifter för undervisningsväsendet, i millioner kronor.

År	För folkunder- visningen	För elementar- undervisningen	För universiteten	Summa	År	För folkunder- visningen	För elementar- undervisningen	För universiteten	Summa
1850	0,060	0,587	0,414	1,061	1880	3,487	2,954	1,257	7,698
1855	0,060	0,750	0,513	1,323	1885	4,229	3,452	1,255	8,936
1860	0,188	1,301	0,644	2,128	1890	5,092	3,511	1,233	9,886
1865	0,365	1,494	0,684	2,543	1895	5,619	3,733	1,337	10,689
1870	0,566	1,893	0,678	3,137	1896	5,784	3,750	1,337	10,871
1875	1,955	2,681	0,919	5,555	1897	6,001	3,910	1,364	11,275

Folkskoleväsendet är egentligen en kommunal angelägenhet; staten förhåller sig härtill i allmänhet endast reglerande och understödjande. Utgifterna för lärares utbildande, seminarierna, samt för inspektionen bestridas sålunda till stor del af staten; den största posten på statens folkskolebudget är emellertid det fr. o. m. 1872 utgående statsbidraget till kommunerna för aflönande af lärare och lärarinnor vid folk- och småskolor. Beloppet af sist-nämnda anslag utgjorde 1880 2,508,088 kr., 1897 4,437,570 kr.

Att ens tillnärmelsevis uppgifva beloppet af utgifterna för elementarundervisningen — statens allmänna läroverk — ligger ej inom möjlighetens gräns med den uppställning de hithörande räkenskaperna erhållit. De egentliga statsutgifterna för läroverken äro visserligen uppförda på riksstaten, men dessa omfatta till stor del endast lärarnes aflönning, och ej ens denna fullständigt. Utgifterna för läroverksbyggnader, undervisningsmateriel, ved och ljus, premier och stipendier m. m. utgå däremot till största delen af andra medel, lärjungarnes afgifter, donationsmedel m. m., ställda antingen under konsistoriernas eller under läroverkens egen förvaltning. I statsrevisorernas berättelser äro dessa utgifter upptagna under

rubriken «konsistorierna och läroverken», men härunder ingå dels statsanslagen till läroverken, dels utgifterna för folkskolelärareseminarierna, dels utgifter för kyrkliga ändamål, och nästan ännu värre är, att dubbelräkningar efter allt att döma förekomma till betydliga belopp. Så har jag i hufvudsak måst inskränka mig till att upptaga endast riksstatsutgifterna för de allmänna läroverken.

Antalet lärjungar vid de allmänna läroverken och pedagogierna var 1870 12,913, 1897 15,957 ¹⁾. I medeltal för hvarje lärjunge utgjorde utgifterna 1870 142,92 kr., 1897 228,42 kr. Härtill bör emellertid läggas dels utgifter från donationsfonder m. m., dels vederbörande städers bidrag till de allmänna läroverken.

Äfven universiteten äga vid sidan af statsanslagen betydande egna tillgångar. Beloppet af de med universitetens egna medel bestridda utgifterna kan beräknas till: för 1850 187,297 kr., 1897 516,668 kr. Statsanslagen utgjorde 1850 226,841 kr., 1897 847,204 kr. De förstnämnda utgifterna hafva ökats med 176 %, de sistnämnda med 273 %.

Studentantalet ²⁾ var vid Uppsala universitet 1850 932, 1875 1,473, 1897 1522; vid Lunds universitet 1850 414 ³⁾, 1875 526, 1897 628; vid båda universiteten 1850 1,346, 1875 1,999, 1897 2,150. I medeltal för student utgjorde utgifterna, i kronor: för Uppsala universitet 1850 290,88, 1875 407,46, 1897 552,86; för Lunds universitet 1850 345,49, 1875 607,21, 1897 831,87; för båda universiteten 1850 307,68, 1875 460,02, 1897 634,36.

Sedan 1850 hafva utgifterna för undervisningsväsendet stigit med 963 %; för elementarundervisningen utgör ökningen 566 %, för universiteten 229 %; några statsutgifter för folkskolan förekommo knappast 1850. Frånsedt de förut omnämnda utgiftsgrupperna, för hvilka en jämförelse mellan åren 1850 och 1897 skulle vara missvisande, hafva utgifterna för undervisningsväsendet ökats hastigare än någon annan utgiftsgrupp.

¹⁾ Medeltal för vår- och höstterminer. För åren före 1870 finnes lärjungarnes antal ej uppgifvet i statsrevisorernas berättelser, hvarur de anförda siffrorna hämtats.

²⁾ Medeltal för vår- och höstterminer. Studentantalet 1850 enligt universitetens årsberättelser, för öfriga år enligt statsrevisorernas berättelser.

³⁾ Studentantalet vårterminen; höstterminen var undervisningen inställd på grund af koleran.

Utgifterna för *vetenskap och konst* tynga ej mycket på budgeten. Af de i tabellen upptagna utgiftsgrupperna utgöra de den minsta. Emellertid inskränka sig ej statens utgifter för dessa ändamål till de i tabellen redovisade. Utom de där uppförda statsanslagen till akademierna och nationalmuseum äga nämligen dessa inrättningar andra tillgångar: dels bidrag från statsanslag, som i sin helhet upptagits under andra utgiftstitlar, såsom anslaget till postafgifter för tjänsteförsändelser, dels egna medel, såsom svenska akademiens inkomster af Posttidningen, vetenskapsakademiens inkomster af almanacksprivilegiet, räntor af donationsfonder, förevisningsafgifter m. m. Egentligen borde de af egna medel bestridda utgifterna hafva inräknats; de hafva likväl måst utelämnas, emedan uppgift öfver deras belopp finnes endast för de senare åren. Här skall därför endast redogöras för dessa utgifter 1897. Samtliga utgifter utgjorde nämnda år: för svenska akademien 58,181 kr., för vetenskapsakademien med underlydande inrättningar 312,589 kr., för vitterhets-, historie- och antiqvitetsakademien 76,868 kr., för nationalmuseum 133,819 kr., för fria konsternas akademi 95,511 kr., för musikaliska akademien 70,886 kr., tillsammans 747,854 kr. Häraf utgjorde de af egna medel bestridda utgifterna: för svenska akademien 49,873 kr., för vetenskapsakademien 166,139 kr., för vitterhets-, historie- och antiqvitetsakademien 34,039 kr., för nationalmuseum 32,908 kr., för fria konsternas akademi 16,578 kr., för musikaliska akademien 15,877 kr., summa 315,414 kr. De i andra utgiftsgrupper uppförda statsanslagen utgjorde tillsammans 39,504 kr.

Samtliga utgifter för vetenskap och konst, de sistnämnda statsanslagen likväl oräknade, utgjorde sålunda 1897 908,476 kr.

Detta belopp kan ju synas ej så obetydligt, men är dock ringa, jämfördt med hvad i åtskilliga andra länder är anslaget för dessa ändamål. Så har t. ex. Danmark för 1897/98 att uppvisa en utgiftssumma af 761,645 kr. vid sidan af de stora enskilda stiftelser med kapital uppgående till millioner, till hvilka i Sverige ingen motsvarighet finnes — d. v. s. för närvarande, ty när en gång Längmanska fonden blir tillgänglig och de föreslagna Nobel-institutet blifvit en verklighet, förändras visserligen förhållandet.

Sedan 1850 hafva utgifterna för vetenskap och konst ökats med 201 %, en mindre tillväxt än den flertalet andra utgiftsgrupper har att uppvisa. Och ökningen kommer uteslutande på de första 25 åren, 1875 voro sålunda utgifterna en half gång till så stora som 1897. Emellertid bero de höga beloppen 1850—75 på de under dessa år utgående betydande anslagen för nya byggnader (och deras inredning) till kongl. biblioteket, nationalmuseum, vetenskapsakademien och musikaliska akademien; bortser man från dessa utgifter, uppgår tillväxten för de öfriga till 501 %. Anmärkningsvärdt är, att äfven dessa, de mera stadigvarande utgifterna, stigit vida hastigare under de tidigare åren, än hvad sedan varit händelsen; ökningen utgör för åren 1851—65 218,430 kr. eller 224 %, för den mer än dubbelt så långa tiden 1866—97 uppgår den däremot till endast 277,176 kr. eller 88 %. Det tyckes, som om de gamla ståndsriksdagarna skulle varit frikostigare med anslag till vetenskap och konst än våra nuvarande riksdagar.

Närmast i ordningen efter utgifterna för undervisningsväsendet komma i afseende på storleken af tillväxten sedan 1850 utgifterna för *hälso- och sjukvård*. Dock får man här lika litet som i fråga om öfriga utgiftsgrupper däraf sluta till en motsvarande stegring af statens verkliga bördor; största delen af utgifterna utgöres nämligen af kostnaderna för hospitalen, men dessa bestridas till stor del af anstaltens egna inkomster af patientafgifter. — Lasarettens äro, i motsats mot hospitalen, att betrakta såsom kommunala inrättningar; deras utgifter komma sålunda ej staten vid. Endast Serafimerlasarettens utgifter äro därför inräknade i tabellen. Tillsamman utgjorde 1897 statens utgifter för hospital och lasarett 2,654,322 kr., sålunda omkring $\frac{4}{5}$ af samtliga utgifterna för hälso- och sjukvård.

De största posterna bland statens utgifter för *fattigvård och välgörenhet* utgöras af kostnaderna för abnormundervisningen samt Allmänna barnhusets i Stockholm utgifter. De sistnämnda bestridas emellertid till största delen af anstaltens egna inkomster. Statens utgifter för döfstumundervisningen utgjorde 1897 250,646 kr., för blindundervisningen 155,639 kr. och för idiotanstalterna 54,500

kr. Den egentliga fattigvården är i allmänhet kommunernas sak; endast i undantagsfall har staten fattigvårdsskyldighet. Statens utgifter för fattigvården i vanlig mening, den legala fattigvården, äro därför tämligen obetydliga.

En af statens viktigaste uppgifter är *näringsarnas* befrämjande. På mångfaldigt sätt kan den verka härför, framför allt på lagstiftningens väg, men äfven genom ekonomiskt understöd. Det sistnämnda kan vara antingen mera indirekt genom inrättande af kommunikationsanstalter eller ock direkt genom vare sig anslag till näringsidkare och anstalter till näringsarnes befrämjande eller beviljande af lån till näringsidkare — i Sverige från allmänna hypoteksbanken, odlingslånefonderna m. fl. fonder. Statens utgifter för kommunikationsväsendet äro särskildt uppförda; det såsom lån utgående understödet måste lämnas å sido, då det ej medför någon verklig statsutgift, såsom detta begrepp förut definierats.

Utom de i rikshufvudboken upptagna utgifterna för näringsarna hafva i tabellen till dessa hänförts statens bidrag till hushållningssällskapen, d. v. s. den till dessa anslagna andelen af brännvinsförsäljningsmedlen, 1897 ¹⁾ 1,233,982 kr. — Allt sedan brännvinsförsäljningsafgiften först infördes genom 1855 års förordning, har en del af densamma — och sedan 1873 äfven af utskänkningsbolagens vinstmedel — tillfallit hushållningssällskapen. Som återstoden af afgiften utgår till landsting, städer och landskommuner och afgiften sålunda är utan betydelse för statens finanser, redovisas den ej heller i rikshufvudboken. Det oaktadt måste den — såvidt jag kan se — betraktas såsom en skatt till staten, och bör sålunda den till hushållningssällskapen anslagna delen däraf upptagas såsom utgift för näringsarna. Egentligen skulle då också kommunernas andel af afgiften hafva upptagits bland utgifterna för allmän inre förvaltning; af praktiska skäl har jag emellertid ansett mig böra lämna den å sido.

Den bland näringsarne, som i främsta rummet varit föremål för statens understöd, är helt naturligt jordbruket med binäringar. Hushållningssällskapens andel i brännvinsförsäljningsmedlen torde

¹⁾ Egentligen försäljningsåret 1896—97.

nämligen böra räknas landtmannanäringarna till godo, då det ju är dessa, som i främsta rummet omhuldas af hushållningssällskapen. Sammanlagdt utgjorde utgifterna för jordbruket med binäringar 1850 515,303 kr., 1897 2,673,046 kr.; för öfriga näringar 1850 352,149 kr., 1897 1,902,855 kr. — Det är, såsom synes, ganska betydande summor, som årligen utbetalas endast för näringarnas *direkta* befrämjande. Härtill kommer så det *indirekta* understödet genom anslag till kommunikationsanstalter, låneinrättningar o. d. Och utgifterna hafva hållit jämna steg med det allmänna uppsving i näringslivet, som karakteriserar det sista halfva seklet; de ökade utgifterna hafva helt visst i väsentlig mån föranledts just af detta uppsving, på samma gång de anstalter de användts till varit en mycket viktig orsak till framstegen. Hela utgiftsökningen sedan 1850 uppgår till 428 %; för jordbruket med binäringar utgör tillväxten 419 %, för öfriga näringar 440 %. Särskildt under det sista decenniet hafva utgifterna för «öfriga näringar» och främst industrien ökat mycket raskt, för öfrigt en naturlig följd af denna närings ökade betydelse för vårt land.

Helt visst har under det sista halfva seklet ingen förvaltningsgren i så hög grad varit föremål för de svenska statsmakternas uppmärksamhet som *kommunikationsväsendet*. Oerhörda summor hafva utgifvits och utgifvas år efter år för landsvägar, vattenkommunikationer, telegraf och telefon samt framför allt järnvägar. Under rubriken kommunikationsväsendet redogöres dock endast för en mindre del af dessa utgifter. Kostnader för byggande af järnvägar, telegrafer och telefoner äro uppförda såsom »utgifter till förvärfvande af inkomstgivande egendom»; driftsutgifterna för de nämnda inrättningarne samt för postverket äro sammanförda med utgifterna för skatteuppbörden till den gemensamma utgiftsgruppen «uppbörds- och driftskostnader». Endast i fall inkomsterna något år varit otillräckliga för driftsutgifternas bestridande, har skillnaden uppförts såsom utgift för kommunikationsväsendet. Detta har varit händelsen beträffande postverket 1875 och telegrafverket 1885.

Efter de olika slagen af kommunikationsanstalter fördela sig utgifterna på följande sätt. För landsvägar 1850 99,056 kr., 1897

990,248 kr.; lots- och fyrinrättningen 1850 206,891 kr., 1897 1,585,107 kr.; hamnar, kanaler o. d. 1850 294,503 kr., 1897 371,201 kr.; väg- och vattenbyggnadsstaten 1850 29,650 kr., 1897 132,419 kr. — Samtliga utgifterna för kommunikationsväsendet hafva sedan 1850 ökats med 489 %. Utgifterna för vägväsendet hafva vuxit med 1,589 %, för lots- och fyrinrättningen med 666 % och för väg- och vattenbyggnadsstaten med 347 %. Utgifterna för hamnar m. fl. vattenkommunikationsanstalter hafva växlat så betydligt från år till år, att någon jämförelse mellan förr och nu ej kan ifrågakomma för dessas del. — Den stora ökningen af utgifterna för landsvägarne behöfver dock ej betyda, att samtliga — statens och kommunernas — kostnader för vägarne skulle hafva ökats i så synnerligen hög grad; den ansevärd stigningen af statens utgifter har nämligen framför allt förorsakats af, att staten numera öfvertagit en del af de bördor, som tidigare burits af kommunerna ensamma. — Beträffande utgifterna för lots- och fyrinrättningen erinras om, att dessa numera uteslutande bestridas af sjöfartsnäringsen själf genom den skatt — fyr- och båkafigten — som upptages af fartyg, som besöka svensk hamn.

Räntorna å statsskulden hafva varit stadda i nästan oafbruten ökning ända till 1890; sedan dess hafva de däremot ej obetydligt minskats. Lämnar man å sido ränteutgifterna 1850 och 55, då ingen nämnvärd fonderad skuld förefanns, finner man, att hela ökningen 1861—90 utgör 612 %; minskningen sedan 1890 uppgår till 9 %. Äfven efter sistnämnda år har skuldens kapitalbelopp fortfarande ökats; att räntorna det oaktadt minskats, beror tydligen på de samtidigt verkställda konverteringarne.

Gränsen mellan utgifterna för *finansförvaltningen* och upp-
börds- och driftskostnaderna måste oundvikligen blifva i viss mån godtycklig. Så t. ex. tjänstgör ju statskontoret äfven såsom upp-
bördsverk, och äfven kammarrätten samt i ej mindre grad kam-
markollegium äga väsentlig betydelse för skatteuppbörden. Ut-
gifterna för dessa ämbetsverk äro emellertid hänfödda till utgifterna
för finansförvaltningen. För öfrigt hafva i denna utgiftsgrupp
upptagits utgifterna för finansdepartementet, riksgäldskontoret, re-

stitutioner och ersättningar m. m. Den förnämsta utgiftsposten är den sedan 1858 utgående tolagsersättningen till städerna. Dess belopp var 1860 1,013,382 kr., 1897 2,409,911 kr.

De utgifter, för hvilka nu redogjorts, kunna på visst sätt benämnas statens produktiva utgifter, visserligen icke enligt det missbrukade konventionella uttryckssättet, men därför att de alla direkt utgifvas för verkliga statsändamåls befrämjande. Annat är förhållandet med uppbörds- och driftskostnaderna, till hvilka jag nu öfvergår.

Uppbördskostnaderna äro i egentligaste mening improduktiva, döda utgifter. De skaffa blott medlen för att sörja för statsbehoven, själfva medföra de intet direkt gagn för staten. Idealet för en statshushållning vore inkomster utan uppbördskostnader. Tyvärr ligger ju något sådant utom möjlighetens gräns; man får då inskränka sig till att söka i möjligaste mån reducera dessa utgifter, göra uppbördsväsendet så billigt som möjligt.

Annorlunda ställer sig visserligen saken i fråga om driftsutgifterna för järnvägar, post, telegraf o. d. Att uppföra dessa tillsammans med uppbördskostnaderna kunde synas oriktigt, då ju ingen af de anstalter, hvarom här är fråga, inrättats i direkt afsikt att skaffa staten inkomster, utan af helt andra skäl. Utgifterna borde då också hänföras till andra grupper, utgifter för kommunikationsväsendet o. s. v. Obestriddigen *kan* man resonera på detta sätt. Men å andra sidan ingår afkastningen af dessa anstalter bland statens normala inkomster och tages i anspråk för fyllande af statens allmänna behof. Härvid kan ingen skillnad göras mellan skatteinkomsterna och de ifrågavarande inkomsterna af regalen och privatekonomisk verksamhet. Ur budgetens synpunkt blifva då driftskostnaderna att anse såsom dessa statsinkomsters uppbördskostnader. Så uppföras också numera på riksstaten den svenska statens inkomster af järnvägarna och riksbanken endast netto, på samma sätt som brännvinsafgiften och i viss mån tullmedlen under åren 1858—62 upptogos med sina nettobelopp. Jag har därför ansett mig böra sammanföra driftskostnaderna med uppbördskostnaderna till en gemensam utgiftsgrupp. Ur praktisk

statistisk synpunkt medför detta den betydande fördelen, att man från de öfriga utgifterna får afskilt driftskostnaderna, hvilka utan att på något sätt betunga budgeten likväl utgöra några af dess största poster. Inräknades de bland de öfriga utgifterna, skulle utgiftsbudgetens bedömande i hög grad försvåras.

<i>Uppbördskostnaderna</i> utgjorde, i mill. kr.					
1850	1,699	1870	2,758	1890	3,537
1855	2,466	1875	3,096	1895	3,565
1860	2,781	1880	3,346	1896	3,638
1865	2,811	1885	3,264	1897	3,771

Häraf utgjorde stämpelomkostnader 1850 58,938 kr., 1875 214,127 kr., 1897 233,477 kr.; kostnader för allmänna bevilningens uttaxering samt för kort- och tidningsstämpling 1850 35,089 kr., 1875 116,546 kr., 1897 158,578 kr.; tullverkets utgifter 1850 1,548,587 kr., 1875 2,279,703 kr., 1897 2,919,738 kr.; kostnader för kontroll å tillverkningsavgifter 1850 5,178 kr., 1875 425,810 kr., 1897 447,439 kr.

Utgifterna för uppbörderna af de direkta personliga samt för mögenhets- och inkomstskatterna äro endast till en del inbegripna i ofvanstående siffror. Som bekant, besörjes nämligen debiteringen och uppbörderna af dessa skatter hufvudsakligen af häradskrifvare och kronofogdar samt de motsvarande ämbetsmännen i städerna; men utgifterna för dessa myndigheter hafva upptagits bland kostnaderna för allmän inre förvaltning. — Däremot äro i det närmaste fullständigt uppförda kostnaderna för uppbörderna af öfriga statskatter. För dessas del är man därför i stånd att lämna svar på den viktiga frågan: huru stor del af skatterna användes för deras uppboörd, eller m. a. o. huru mycket af skatterna är disponibelt för statsbehovens fyllande. Svaret härpå lämna följande beräkningar.

Af nedannämnda skatters bruttobelopp utgjorde uppboörds-kostnaderna, i procent:

	1850	1875	1897
Stämpelmedlen	11,1	8,4	3,8
Tullmedlen med fyr- och båkmedlen (samt 1850 afgiften till handels- och sjöfartsfonden)	19,5	9,0	6,4
Brännvins- och hvitbetssockertillverkningsafgiften	7,8 ¹⁾	2,8	1,6 ²⁾
Tillsamman	14,8	6,8	4,5

Att tullmedlen få vidkännas de drygaste uppbördskostnaderna, kan ej förvåna. Öfverraskande är däremot att finna, att uppbörden af stämpelmedlen är så betydligt dyrare än uppbörden af tillverkningsafgifterna. *A priori* skulle man haft skäl att vänta ett alldeles motsatt förhållande. — Öfverraskande är också den utomordentliga relativa minskningen af uppbördskostnaderna sedan 1850. Visserligen är det ju en naturlig sak, att uppbörden blir relativt billigare med stigande skattebelopp; men den minskning, som här synes, torde dock vara större, än man haft skäl att vänta. — Den finansiella betydelsen af en billig skatteuppbörd ligger i öppen dag.

Absolut taget, hafva naturligtvis uppbördskostnaderna ökats, dock ej synnerligen mycket. Hela tillväxten sedan 1850 utgör 122 o/o, eller endast 96 o/o, om man frånser utgifterna för kontroll å tillverkningsafgifter, hvilka knappast förekommo 1850.

Rörande beloppet af *driftskostnaderna* upplyser följande tabell.

¹⁾ Brännvinstillverkningsafgiften 1855. Afgiften 1850 är ej jämförlig med de följande årens.

²⁾ Med frånräknande af restituerad tillverkningskatt för denaturerad brännvin.

Driftskostnader, i kronor.

År	Statens järnvägar	Postverket	Telegrafen och telefonen	Mynt- och kontroll- verken	Riksbanken	Statens domäner	Summa utgifter
1850	—	909,328	—	54,252	496,686	62,209	1,522,475
1855	—	1,163,252	116,132	182,921	545,513	83,612	2,091,430
1860	666,027	1,498,462	420,413	85,195	635,931	201,850	3,507,878
1865	2,677,256	2,317,105	540,728	45,589	596,145	256,473	6,433,296
1870	3,610,677	2,305,297	649,243	37,830	648,617	318,013	7,569,677
1875	9,811,248	4,026,037	1,184,843	124,317	1,582,829	630,393	17,359,667
1880	10,080,807	5,028,240	1,187,119	52,695	2,146,284	814,823	19,309,968
1885	13,134,768	5,765,362	1,325,127	56,683	1,758,379	910,381	22,950,700
1890	15,408,523	6,826,081	1,648,788	57,237	2,272,228	1,152,684	27,365,541
1895	17,958,036	8,355,368	2,269,087	54,846	1,541,856	1,300,725	31,479,918
1896	17,696,575	8,699,286	2,478,726	54,937	1,540,708	1,406,808	31,877,040
1897	20,985,713	9,115,174	2,712,405	69,102	1,796,626	1,465,211	36,144,231

En jämförelse mellan de särskilda årens utgifter skulle tydligen vara tämligen meningslös. Endast för postverket kunna utgifterna 1850 anses vara fullt jämförliga med utgifterna 1897; tillväxten under åren 1851—97 uppgår till ej mindre än 902 %.

Utgifterna för anskaffande af inkomstgivande egendom samt för afbetalning å skuld äro sammanställda i tabellen här nedan.

År	Järnvägsanläggningar och inköp	Telegraf- och telefonanläggningar	Inköp af domäner	Amortering å de fonderade statslånen	Öfriga utgifter	Summa utgifter
1850	—	—	—	—	—	—
1855	1,800,000	358,737	—	—	45,000	2,203,737
1860	7,550,000	180,698	—	326,933	—	8,057,631
1865	11,028,726	473,973	—	774,125	—	12,276,824
1870	4,964,854	88,657	—	1,040,560	—	16,094,071
1875	13,040,559	128,117	—	1,476,496	17,241	14,662,413
1880	9,508,311	—	146,830	2,356,996	624	12,012,761
1885	8,305,028	46,946	79,420	2,202,774	—	10,634,168
1890	5,284,887	1,018,948	374,583	1,830,204	149,122	8,707,744
1895	2,103,976	1,529,917	529,996	2,300,547	114,757	6,579,193
1896	27,038,305	1,632,293	292,481	2,106,367	65,168	31,134,614
1897	3,130,733	2,306,022	747,536	2,231,489	45,127	8,470,907

Såsom synes af tabellen, hafva utgifterna för statsskuldens amortering förblifvit i hufvudsak oförändrade sedan 1880, snarast hafva de kanske minskats något. Men samtidigt har skuldens

kapitalbelopp stigit med 33 %. Af kapitalbeloppet utgjorde amorteringen 1880 1,1 %, 1897 endast 0,8 %. Anledningen härtill är naturligtvis att söka i, att de senare årens statslån kontrakterats på väsentligt längre amorteringstid än de tidigare årens; om till statens fromma eller icke därom vill jag ej fälla något omdöme. Dock bör anmärkas, att jämte de i tabellen upptagna utgifterna för amortering skulle man äfven kunna uppföra fondens för extra amortering af statsskulden inkomster, 1897 129,623 kr. Reellt, men ej formellt betecknar detta belopp en motsvarande amortering af statsskulden.

Sammanräknas amorteringsutgifterna med räntor och förvaltningskostnader för statsskulden, erhållas följande summor, i miljoner kronor:

1860	3,037	1875	8,750	1890	13,354
1865	4,728	1880	12,498	1895	13,533
1870	6,861	1885	12,007	1896	12,524
				1897	12,448

Sedan 1880 hafva sålunda utgifterna för statsskulden varit fullständigt stationära.

Sammanräknas **samtliga statsutgifter**, för hvilka i det föregående redogjorts, erhållas följande slutsummor.

År	Verkliga utgifter för egentliga statsändamål	Uppbörds-kostnader	Driftskostnader	Utgifter för anskaffande af inkomstgifvande egendom m. m.	Summa utgifter
1850	32,190	1,699	1,522	—	35,411
1855	37,664	2,466	2,091	2,204	44,425
1860	45,267	2,781	3,508	3,058	59,614
1865	49,865	2,811	6,433	12,277	71,386
1870	54,436	2,758	7,570	6,094	70,858
1875	67,875	3,096	17,360	14,662	102,993
1880	78,481	3,346	19,310	12,013	113,150
1885	82,663	3,264	22,951	10,634	119,512
1890	89,029	3,537	27,366	8,708	128,640
1895	98,383	3,565	31,480	6,579	140,007
1896	99,507	3,638	31,877	31,135	166,157
1897	106,113	3,771	36,144	8,471	154,499

Samtliga statens utgifter hafva sedan 1850 ökats med 336 %.

* * *

Till sist några internationella jämförelser.

Civillistan.

	Kronor		Kr. per inv.
Ryssland	24,898,560	Württemberg	0,91
Österrike-Ungern	14,043,000	Sachsen	0,88
Preussen	13,990,173	Bayern	0,83
Storbritann. o. Irland	12,296,462	Danmark	0,50
Italien	12,132,000	Serbien	0,49
Spanien	6,660,000	Preussen	0,44
Japan	5,610,000	Portugal	0,42
Bayern	4,808,812	Grekland ¹⁾	0,39
Sachsen	3,333,508	Italien	0,39
Belgien	2,520,000	Spanien	0,37
Portugal	2,115,750	Belgien	0,37
<i>Sverige-Norge</i>	2,100,000	<i>Sverige</i>	0,32
Württemberg	1,897,824	Österrike-Ungern	0,31
Danmark	1,203,200	Storbrit. och Irland	0,30
Nederländerna	1,200,000	Nederländerna	0,24
Grekland ¹⁾	1,171,920	Norge	0,23
Serbien	1,143,821	Ryssland	0,19
Rumänien	1,069,333	Rumänien	0,15
		Japan	0,12

Presidenterna i Frankrike och Förenta Staterna uppbära: den förre 864,000 kr., den senare 186,500 kr., utgörande 2 resp. 0,2 öre per inv.

Utgifter för folkrepresentationen.

	Kronor		Kr. per inv.
Förenta Staterna	35,573,935	Förenta Staterna	0,48
Frankrike	8,628,278	Norge	0,31
Ungern	2,688,000	Frankrike	0,22
Italien	1,552,000	Danmark	0,17
Preussen	1,234,056	Grekland	0,15
Österrike	1,228,362	Ungern	0,14

¹⁾ Till grekiske konungens civillista bidraga England, Frankrike och Ryssland med 4,000 pd sterl. hvardera, eller i svenskt mynt tillsammans 217,920 kr. Vid beräkandet af utgiftsquoten per inv. har naturligtvis hänsyn tagits endast till den del af civillistan, som bestrides af Grekland själf, 954,000 kr.

Spanien	1,179,421	<i>Sverige</i>	0,13
Japan	1,055,493	Belgien	0,12
Belgien	819,276	Nederländerna	0,11
<i>Sverige</i>	652,843	Serbien	0,08
Norge	652,637	Portugal	0,08
Tyska riket	643,915	Spanien	0,06
Nederländerna	530,452	Schweiz	0,06
Danmark	410,000	Österrike	0,05
Portugal	391,893	Italien	0,05
Grekland	353,030	Preussen	0,04
Serbien	198,943	Japan	0,02
Schweiz	171,559	Tyska riket	0,01

Utgifter för utrikesförvaltningen.

	Kronor.		Kr. per inv
Frankrike	10,792,656	Grekland	0,66
Tyska riket	10,483,842	Serbien	0,38
Ryssland	9,465,600	Norge	0,36
Förenta Staterna	8,264,046	Belgien	0,31
Storbrit. o. Irland	7,957,929	Portugal	0,30
Italien	6,778,872	Frankrike	0,28
Österrike-Ungern	6,186,319	Nederländerna	0,26
Spanien	3,412,358	Danmark	0,25
Japan	2,795,306	Italien	0,22
Belgien	2,020,330	Storbrit. o. Irland	0,20
Grekland	1,601,624	Tyska riket	0,19
Portugal	1,531,045	Spanien	0,19
<i>Sverige-Norge</i>	1,474,551	Rumänien	0,17
Nederländerna	1,276,377	<i>Sverige</i>	0,14
Rumänien	1,177,330	Österrike-Ungern	0,13
Serbien	887,029	Förenta Staterna	0,11
Danmark	606,018	Ryssland	0,07
		Japan	0,06

Utgifter för landtförsvaret.

	Kronor.		Kr. per inv.
Ryssland	564,076,800	Frankrike	14,56
Frankrike	560,947,872	Tyska Riket	9,70

Tyska riket	526,848,861	Storbrit. o. Irland	9,48
Storbrit. o. Irland	384,309,583	Nederländerna	7,11
Förenta Staterna	352,086,667	<i>Sverige</i>	6,97
Österrike-Ungern	269,399,850	Norge	6,28
Italien	183,194,124	Österrike-Ungern	5,94
Spanien	102,326,685	Belgien	5,82
Japan	54,471,937	Italien	5,82
Belgien	38,331,342	Spanien	5,62
Nederländerna	35,594,834	Schweiz	5,37
<i>Sverige</i>	34,905,000	Danmark	5,15
Portugal	23,592,910	Grekland	4,84
Schweiz	16,694,510	Förenta Staterna	4,78
Norge	13,268,654	Portugal	4,67
Danmark	12,355,719	Ryssland	4,356
Grekland	11,768,624	Serbien	4,33
Serbien	9,270,800	Japan	1,19

Utgifter för sjöförsvaret.

Kronor.

			Kr. per inv.
Storbrit. o. Irland	413,693,390	Storbrit. o. Irland	10,15
Frankrike	210,592,997	Frankrike	5,47
Ryssland	163,728,000	Nederländerna	4,66
Förenta Staterna	131,146,796	Norge	4,44
Tyska Riket	87,627,000	Danmark	2,94
Italien	74,721,345	<i>Sverige</i>	2,59
Nederländerna	23,300,994	Italien	2,37
Österrike-Ungern	21,262,703	Grekland	2,07
Spanien	20,408,394	Förenta Staterna	1,78
Japan	18,350,396	Tyska Riket	1,61
<i>Sverige</i>	13,007,000	Ryssland	1,27
Norge	9,382,681	Spanien	1,12
Danmark	7,052,680	Österrike-Ungern	0,47
Grekland	5,040,351	Japan	0,40

Utgifter för statsskulden.

Mill. kr.

			Kr. per inv.
Frankrike	876,64	Frankrike	22,76
Österrike-Ungern	521,48	Turkiet	17,07

Ryssland	516,92	Italien	13,64
Storbrit. o. Irland	454,00	Portugal	13,14
Tyskland (riket och staterna)	446,82	Spanien	12,45
Italien	429,28	Österrike-Ungern	11,49
Spanien	226,79	Belgien	11,42
Förenade Staterna (unionen och staterna)	170,45	Storbrit. och Irland	11,14
Turkiet	107,00	Nederländerna	9,64
Belgien	75,29	Tyskland	8,23
Portugal	66,38	Rumänien	7,95
Rumänien	55,06	Grekland	6,43
Nederländerna	48,21	Serbien	5,44
Grekland	15,62	Ryssland	4,00
Bulgarien	13,09	Bulgarien	3,95
Serbien	12,78	Danmark	3,52
<i>Sverige</i>	12,38	Schweiz	3,40
Schweiz	10,58	Norge	3,26
Danmark	8,45	<i>Sverige</i>	2,47
Norge	6,88	Förenade Staterna	2,32
Finland	3,29	Finland	1,28

Med de källor för de utländska staternas finanser, som stått mig till buds, har det varit mig omöjligt att utsträcka dessa jämförelser längre än som skett. Det förnämsta hindret ligger i budgeternas olika uppställning — brutto eller netto — som gör hvarje dylik jämförelse osäker, när den, såsom här, måste i allmänhet grunda sig på budgeterna, icke de verkliga räkenskaperna. För de ofvan upptagna utgiftsgrupperna kan dock denna olikhet i uppställningen ej spela någon nämnvärd roll. — Tabellerna äro i allmänhet uppgjorda efter *The statesman's yearbook*, sammanställningen af utgifterna för statsskulden likväl efter *Statistiska öfversigtstabeller* (i *Statistisk Tidskrift*). Siffrorna afse i allmänhet året 1897 eller finansåret 1897/98, utgifterna för statsskulden emellertid året 1896 eller 1896/97. Utgifterna för statsskulden omfatta för Ryssland och Förenade Staterna endast räntor, annars räntor och amortering.

Strödda meddelanden.

De nordamerikanska trusts. Rörelsen att koncentrera de nordamerikanska industriföretagen i jättelika sammanslutningar har på senare tiden, särskildt under inflytande af en ultraprotektionistisk tulltariff, tagit ett så kraftigt uppsving, att de för mången te sig som en hotande samhällsfara. Själfva deras uppkomst kan egentligen icke förvåna. Kapitalisterna och fabriks herrarne kände nog samt trycket af storindustriens anarkiska tillstånd, d. v. s. den absoluta bristen på hvarje korporativ organisation af densamma med däraf följande kriser och hänsynslös konkurrens. Därför slöto de sig samman för att med förenade krafter bringa ordning i förhållandena, anpassa produktionen efter behovet och fördela den på de olika medlemmarne, så att hvar och en erhöi en tillfredsställande anpart.

Största antalet af de amerikanska industrierna hafva inträdt i dessa trusts, och enligt en statistik i *Journal of commerce* i New-York koncentrera dessa i trusts förenade företag under form af aktier och obligationer ett kapital af 4,081,372,235 dollars, d. v. s. af mera än 15 milliarder kronor. En tvist — för öfrigt numera bilagd, — som uppkommit mellan två stora aktiematadorer, herrarne Carnegie och Frick, gifver genom de i samband därmed offentliggjorda data angående Carnegie-stålverkets inkomster en antydning om den enorma vinst ett dylikt faktiskt monopolsystem kan bringa sina skötebarn. Syndikatet Carnegies årliga utdelningar hafva sålunda stigit ända till 85 %, dess rena nettovinst uppgick 1899 till 21 millioner dollars och beräknas för år 1900 skola belöpa sig till 40 à 42 1/2 millioner dollars. Värdet af bolagets hela egendom har efter Carnegies uppskattning höjts från 25 millioner dollars år 1892 till för närvarande 250 millioner, ja på Londons marknad till 500 millioner dollars.

Nu höres emellertid från män ur alla partier, republikaner, demokrater eller populisterna, en klagan, att dessa mäktiga associationer missbruka det monopol, som blir det faktiska resultatet af deras sammanslutning, till att genom otillbörliga priser exploitera det konsumerande publikum. Att åtminstone en sådan farhåga

ligger nära till hands, blir tydligt genom exemplet Rockefeller. Denne ledare för det nordamerikanska petroleum-trust har nämligen genom inköpanDET af ett ofantligt antal aktier i New-Yorks gaskompanier och elektricitetsbolag förskaffat sig bestämmanderätten öfver priserna på belysningsmedel af nästan alla slag i New-York.

Då sålunda trust-problemet är en ytterligt viktig fråga för Förenta Staternas ekonomiska lif, sammankallade en af Nordamerikas politiska reformföreningar, »The Civic Federation», en konferens till Chicago i September 1899 att allsidigt belysa detta socialpolitiska spörsmål. Män från alla stater, ur skilda klasser och med de mest olikartade åskådningar kommo samman. De uppfattningar, som under debatterna framträdde, hafva i en artikel i *Journal of Political Economy* sammanställts af H. R. Hatfield. Första frågan gäller naturligtvis, hvad en *trust* är. Häröfver gaf endast professor Clarc en definition: »Hvarje kapitalanhopning (combination), hvars storlek är af en hotande karakter». Hårtill kan ju fogas, att *trust* är att uppfatta som en enhetlig sammangjutning af flera aktiesällskap, hos hvilken direktionen varaktigt öfverlämnats åt några få personer (*trustees*, i regel stora aktieägare), hvarigenom förvaltningen blifvit oberoende af den växlande majoriteten inom aktieägarnes generalförsamling. De olika aktieägarna hafva nämligen mot erhållande af mottagningsbevis (*certificates*) öfverlämnat sina aktier åt dessa *trustees*, dessa förtroendemän. Aktierna få icke säljas, men väl certifikaten.

På den nämnda kongressen — som f. ö. af amerikanska tidningar titulerats antitrustkonferensen — uttalades allmänt den åsikten, att produktionen gjordes billigare genom trust-systemet, men å andra sidan fick samma system bära skulden för åtskilliga sociala ledsamheter. De fria männen förvandlades till hjul i en stor mekanism, just de arbetssparande produktionsförbättringarna droge med sig en vidsträckt arbetslöshet, konsumenterna exploiterades o. s. v. Till danandet af de stora sammanslutningarnas monopol bidroge framför allt de öfver måttan höga skyddstullarna, som utestänga den utländska konkurrensen, samt järnvägarnas favoriserande tariffer. Dessa orsakers undanskaffande påyrkades därför. Andra förslag gingo ut på en offentlig kontroll och bestämmande från statens sida öfver löner och priser, som trusts ha att utbetala eller fordra, medan åter de radikalaste förslagen uppförde på programmet restriktiva åtgärder af olika slag, såsom maximalgräns för aktiesällskaps kapital, införandet af en sträng beskattning eller delägarnes personliga ansvar för bolagets skulder o. s. v. Till sist ville naturligtvis personer med bestämd socialpolitisk dogmbyggnad se trustproblemet löst genom samhällets reformering efter deras olika älsklingsidéer. Så kollektivist, anarkister, Henry Georges anhängare, socialister, social-ethiker o. s. v.

Men hvilken ställning intogo då de vid kongressen närvarande arbetarne gentemot kapitalisternas jättebolag? Jo, medan trusts funno sina ifrigaste vedersakare i dem, som kännbarast få sitta emellan vid den storindustriella driftens tillväxt, nämligen de små fabrikanterna och de handelsresande, så förhöllo sig arbetarne i allmänhet tämligen reserverade. Några sågo väl i trusts en fara äfven för arbetsklassen, men de flesta funno dels löneförhållanden och öfriga arbetsvillkor mycket gynnsamma vid dessa stora associationer, dels ansågo de det icke af nöden att blanda sig i striden, för så vidt den egentligen gällde en kamp mellan stora och små kapitalister. Man vore benägen att tro, att trusts skulle missbruka sin monopoliserade ställning till att förtrycka arbetarne, i det att det synes, som om arbetarnes läge skulle vara desto prekärare, ju mindre konkurrensen bland arbetsgifvarne är. Af arbetarnes uppträdande vid Chicagokongressen kan man draga den slutsatsen, att en dylik farhåga icke bekräftats af utvecklingen. Det saknades t. o. m. icke insinuationer, att arbetarefackföreningarna spelade under täcke med trusts till konsumenternas utplundring.

Man erinne sig den Marxska satsen, att den fria konkurrensens slutliga resultat, det faktiska monopol, som dessa fåtaliga jätteföretag komma att besitta, skall blifva så besvärande, att ingen människa kan uthärda detta tryck; ögonblicket är då kommet för de exploiterades expropriation af sina exploitörer, d. v. s. arbetarne skola taga de få storfabrikerna i sin ägo och sköta dem genom samhällelig drift. Man kan då förstå, att socialister, hvilka acceptera en dylik tankegång, hälsa trustbildningen med tillfredsställelse, såsom till en viss grad bekräftande hypotesen om den nämnda utvecklingen. Från den fria konkurrensens individualistiska anhängares sida bedömes saken på annat sätt. Sålunda har Thomas G. Shearman i *Journal of commerce* skrivit en mot de mäktiga associationerna ogunstig uppsats. Det är enligt honom helt enkelt orimligt och dumt att vilja hämma eller reglementera dessa trusts genom restriktiva åtgärder utan att röra vid de grundorsaker, som uppamma dem. Hvari ligga då dessa? Jo, framför allt i tulltariffen, som med våld förhindrar den utländska konkurrensen och såsom naturlig följd framalstrar ett inländskt monopolväsende. Bort med prohibitivsystemet, och trusts skola ramla. »Botemedlet, det enda botemedlet mot de af de inländska monopolen förorsakade olyckorna är att afskaffa alla lagar, som ha till syfte att medgifva åt hvem det vara må, rik eller fattig, amerikan eller europé, ett skydd mot den naturliga konkurrensen, ett konstladt monopol eller den minsta fördel, som icke lämnas i lika grad åt alla. Den, som vill vara fri, bör göra alla människor fria».

Ett som allt, erbjuda de nordamerikanska trusts ett utomordentligt studieintresse såsom ett svårlöst problem, sammanhängande med stora principfrågor.

En förändrad benämning på samhällsvetenskapen föreslås af Charles M. Limousin i en uppsats i Marshäftet af *Revue d'économie politique*. Han börjar: »En ny stjärna eller, noggrannare uttryckt, en stjärnbild har sedan ett tjugotal år uppgått på vetenskapens himmel. Dess närvarande namn är *sociologien*, men jag tror, att den bör antaga ett annat, och därför föreslår jag, att den hädanefter må kallas *cenecosophi* (af grek. κοινός οἶκος = gemensamt hus eller samhälle)». Skälen till denna ändring äro enligt förslagsställaren flera. Ett språkligt sådant ligger däri, att det gamla namnet såsom sammansatt af en latinsk och en grekisk beståndsdel är en hybridisk bildning, »d. v. s. dåligt», medan man i det nya ordet däremot har en homogent grekisk sammansättning. Men vidare är »sociologi» ett särskildt namn på det af Auguste Comte uppställda systemet och skulle således på en gång bli en allmänbeteckning och en specialetikett. Denne »sociologiens faders» samhällslära faller inom det område, som tillhör »cenecopéen» (af grek. κοινός οἶκος och ποίεσις = samhällskonstruktion), ett tråkigt namn, hvarmed författaren betecknar en icke-vetenskaplig forskning, som på ett subjektivt sätt, ej såsom den objektiva »cenecosophien» sysslar med konstaterade sociala fenomen, utan med möjliga och efterlängtrade sådana. Inom dess ramar falla alla såväl socialistiska som individualistiska system, hvilka, båda arterna, hafva den gemensamma karakteren af utopi; hvaraf dock icke *a priori* följer att de omöjliga kunna förverkligas.

»Sociologi» påminner allt för mycket om »socialism». Det gör, att personer, som icke våga taga sig namnet »socialist», emedan det burits af revolutionära »cenecopoeter», döpa sina system till »sociologi», ehuru de icke innebära något af vetenskap, och kalla sig själfva »sociologer». Detta är ytterligare ett skäl för den föreslagna namnförändringen. Dock skulle med afseende på det sista argumentet kunna frågas: Hvad hindrar dessa quasi-vetenskapsmän att i en framtid taga sig namnet »cenecosophister»?

För öfrigt uppställer hr Limousin ett detaljeradt förslag till nomenklatur för de olika vetenskaper, som falla inom »cenecosophiens» område.

Om naturfolkens betydelse såsom studieobjekt för forskningen öfver den mänskliga samhällsutvecklingen skrifer Dr. Heinr. Schurz i *Zeitschrift für Socialwissenschaft* h. 4:

Man antager gärna utan vidare pröfning, att de nuvarande naturfolkens seder och inrättningar, emedan de äro eller synas vara mera utvecklade än våra egna, också måste gälla som dessas förstadier, med andra ord, att hvarje naturfolk står på ett bestämdt stadium af en utveckling, som alla högre stående hafva att genomlöpa. Därmed äro naturligtvis dörrarna öppnade på vid gafvel för skematiserandet, och man behöfver blott snyggt och prydligt ställa de förhandenvarande byggstenarna på hvarandra

för att erhålla en förträfflig lärobyggnad. I verkligheten förhåller det sig på ett helt annat sätt med naturfolken. Medan hos kulturmänniskorna de särskilda framstegsidéerna såtillvida ömsesidigt påverka och hämma hvarandra, att en viss likformig harmoni i framåtskridandet blir garanterad, så härskar hos naturfolken en en gång fattad tanke, då den icke mötes af något hämmande motstånd, nästan oinskränkt och genomföres gärna till det yttersta. Det är alltså ofta icke *förstadier*, utan rent af *utvecklingsytterligheter*, som naturfolken visa oss. Ett mycket lågtstående folk kan hafva utbildat vissa utvecklingsmöjligheter på ett sätt, gentemot hvilket de högsta kulturfolk icke hafva att ställa något i aflägsnaste grad jämbördigt. Här må blott erinras om Australiens invecklade släktskapssystem, i jämförelse med hvilka våra äro af barnslig enkelhet och ofullkomlighet, eller om Nordvestamerikanernas hemliga samfund, gentemot hvilka våra ordens- och hemliga sällskap blott synas vara torftiga efterbildningar.

Den kvinnliga yrkesutöfningen i Tyskland. I en uppsats om Tysklands sociala indelning af Dr. Friedr. Zahn i *Jahrb. f. vergl. Rechtsw. u. Volkwirthsch.-l. V Jahrg.* ägnas å några sidor särskild uppmärksamhet åt detta ämne. Visserligen stannar det kvinnliga yrkesarbetet med afseende på antalet af dem, som däri deltaga, väsentligen efter det manliga, — kvinnan i allmänhet har sitt naturliga verksamhetsområde i hemmet. Men för en mängd kvinnor finnes det icke någon möjlighet att fylla denna kallelse, utan de nödgas att själfständigt arbeta för sitt uppehälle. I vår tid består en ytterligare anledning för dem att deltaga i den ekonomiska produktionen. Genom den moderna utvecklingen af industri, handel och samfärdsel har en hel mängd hittills i hemmet utöfvade fruntimmerssysselsättningar (t. ex. spånad, väfning, sömnad, stickning, bakning o. s. v.) dragits bort från den gamla arbetslokalen och utöfvas nu såsom särskilda yrken. Möjligheten till hemmaproduktion har alltså blifvit förminskad, dess område inskränker sig numera till ordnandet af konsumtionen, och de sålunda frigjorda arbetskrafterna söka sig sysselsättning annorstädes, utanför hemmet.

Förhållandet mellan könens numerär i berörda afseende var i Tyskland år 1895 det, att man räknade 15,5 millioner manliga yrkesutöfvare och 6,6 mill. kvinnliga. I relativa tal uttryckt var förhållandet sådant, att 61,1 % af hela den manliga befolkningen och 25 % af hela den kvinnliga deltog i yrkesarbetet.

Sedan år 1882 har antalet af de yrkesutöfvande kvinnorna stigit med 1 million eller 18,71 %. Ensamt af arbeterskor belöper sig ökningen till omkring 900,000 flera än förut, däraf komma öfver 400,000 på industrien, öfver 200,000 på handel och samfärdsel, något öfver 100,000 på jordbruket. Om också de yrkesutöfvandes procenttal af hela den kvinnliga befolkningen icke för-

skjutits så mycket, — den steg från 24,02 till 24,96 % — så vittna dock siffrorna därom, att kvinnan deltagar i yrkeslivet utom hemmet i alldeles ofantligt högre grad än förut.

Med blicken fäst på denna utveckling bör man dock icke lämna ur sikte, att också de manliga yrkesutöfvarne, som f. ö. redan utgöra, öfver tre femtedelar af den manliga befolkningen, tilltagit i väsentlig grad — med mera än 2 millioner eller 15,78 %. Beräknad i förhållande till folkmassan med undantagande af barn under 14 år, för hvilka det egna försörjningsarbetet ju dock bildar ett undantag, representerar den manliga yrkesutöfvande befolkningen 90,69 %, under det den kvinnliga uppgår endast till 36,21 %. Mansarbetet skulle därför näppeligen kunnat vara i stånd af någon vidare förhöjning, hvadan det icke kan vara tal om något undanträngande från de arbetande kvinnornas sida. Snarare har förvärfsmöjligheten ökat *öfver hufvud*, tack vare den moderna utvecklingen af industri, handel och samfärdsel, och häri deltaga jämte männen också alla de kvinnor, hvilka icke längre finna tillräcklig sysselsättning i hemmet och den enskilda hushållningen, och hvilka på grund af anspråksfullare lefnadsstandard och dyrare underhåll äro nödsakade att förtjäna som andra. Männen ägna sig därvid åt de nya, genom tekniken öppnade och åt de mera lönande arbetsområdena, under det att kvinnorna, i allmänhet åtminstone, öfvertaga de af männen lämnade, mindre gifvande arbetsplatserna och sådana förrättningar, som naturligen mera lämpa sig för dem än för männen (i synnerhet i textilbranschen, i konserv- och tobaksfabriker). Det sagda bekräftas, om man tager i betraktande, med hvilka andelssiffror Tysklands kvinnliga yrkesiddkare uppträdde gentemot de manliga 1882 och 1895:

Af 100 yrkesiddkare äro kvinnliga

	1882	1895
Jordbruk	31	33
Industri	17,6	18,4
Handel och samfärdsel	19	24,8
Lönarbete af olika slag	46	54
Öffentlig tjänst	11	12
Öfverhufvud	24	25

Icke i industrien, utan i handeln och samfärdseln såväl som i jordbruket har sålunda kvinnornas andel i yrkesutöfningen gentemot männens stigit mest; i industrien har förvärfstillfället utvidgats i ungefär samma grad för båda könen. I jordbruket måste de kvinnliga arbetarne nu utfylla de luckor, som de till andra yrken afgångna männen hafva lämnat, i handel och samfärdsel är det de många i butiker anställda försäljerskorna såväl som de vid post och järnväg, i gästgifveri- och värdshusrörelse sysselsatta kvinnliga arbetskrafterna, som sedan 1882 förskjutit siffran i hög grad till kvinnornas fördel.

Fabriksinspektion och obligatorisk arbetareförsäkring. I ett föredrag af den bekante franske professorn Georges Blondel¹⁾ handlande om den sociala frågans närvarande tillstånd i Frankrike, ställer sig författaren, öfverraskande nog, tämligen skeptisk gentemot de båda statsåtgärder, som nämnts häröfvan. Det är dock endast ganska flyktigt han berör dessa frågor, och hans motivering är skäligen knapphändig. Han säger: »Fabriksinspektionen uppnådde (såsom man på sista arbetarskyddskongressen i Brüssel mycket tydligt ådagalagt) inga tillfredsställande resultat.» Och om den andra saken skrives: »Hvad angår arbetarförsäkringen, så misskänna vi icke, hvilken ära för den tyska regeringen som ligger däri, att den gjort försöket att genom en de mest minutiösa beräkningar och ett enormt arbete kräfvande organisation motverka dessa mänsklighetens svåra gissel: olycksfall, sjukdom, invaliditet och ålderdom. Men vi finna också, att den till den ändan igångsatta mekanismen icke står i öfverensstämmelse med de uppnådda resultaten.»

Ett mera allmänt skäl till sin obenägenhet mot fabriksinspektionen och arbetarförsäkringen anger prof. B., då han längre fram förklarar sig misstro allt hvad som bidrager att under de franska centraliserade förvaltningsformerna än mera föröka de administrativa och byråkratiska inblandningarna i medborgarnes privata angelägenheter. Hr B. anmärker också, att Frankrike i alla punkter förverkligat de af arbetarskyddskonferensen i Berlin uppställda fordringarna, ja t. o. m. i vissa afseenden gått längre, men att lagstiftningen ställt sig kylig gentemot just de två nämnda idéerna. Som sagdt, lämnar föredraget emellertid ingen tillfredsställande utredning af orsakerna härtill, och vi hafva eiterat den framstående författarens yttranden endast såsom stridande mot den vanliga allmänmeningen.

Chartered companies, d. v. s. privilegierade, med höghetsrättigheter samt handels- och sjöfartsmonopol utrustade kolonialsällskap, få i ett föredrag af Dr. Zimmermann¹⁾ sin dom såsom för nutiden högst olämpliga inrättningar. Som bekant ha flera sådana kommit till i våra dagar, särskildt sedan Bismarck accepterat detta system att lägga förvärfvandet af nya land och tillgodogörandet af deras afkastningar i händerna på enskilda bolag af köpmän. Åt dessa sällskap öfverlämnas då fullmakt att förvalta de nyvunna områdena, upptaga tullar och utöfva justicen i öfverensstämmelse med fäderneslandets rättsgrundsatser. Många dylika kompanier vore ju att anteckna, tillkomna i de senaste decennierna under förhoppningsfulla tankar om deras framtid, i all synnerhet som man ställde sig för ögonen, att engelska Ostindien såväl som holländska Indien blifvit eröfrade och

¹⁾ Hållet 1898, nu tryckt i *Jahrb. d. Intern. Ver. f. vergl. Rechtsw. u. Volkwirtsch.-l.*, V. Jahrg., I Abt.

koloniserade genom privilegierade kompanier. Exempelvis framhålla vi, för Tyskland Ostafrikanska sällskapet och Nya-Guineakompaniet, för England Niger-kompaniet, det brittiska Sydafrikanska sällskapet, hvars spekulationer visat sig vara en mäktig faktor i den engelska politiken, samt slutligen det brittiska Ostafrikakompaniet.

Men, säger nu Dr. Zimmermann, det var en felaktig väg, man slog in på. Hade man icke stirrat allenast på de få monopolsällskaps historia, som verkligen haft framgång i sin sträfvan och gjort sitt fädernesland någon nytta, utan tagit med i räkningen *alla* dylika företag, så hade man nog icke gjort sig så rosenröda förhoppningar. Under alla förhållanden borde det faktum ha uppväckt starka betänkligheter, att man vid slutet af förra århundradet var på det klara med denna privilegieinstitutions värdelöshet, och att från år 1600 under hela 1700-talets lopp flera dussin sådana kompanier framvuxit i olika stater för att ramla utan att ha nått sitt mål. Utan att behandla de holländska och franska chartersamfundens söker förf. genom en framställning af de äldre engelska likartade företelsernas historia visa monopolidéens bankrutt. F. ö. är tanken icke hemmafödd i det brittiska öriket, utan på den europeiska kontinenten, hvarifrån England lånat den. Redan Hansan var ju ett storartadt koloniserande handelssällskap, som visserligen icke hade något slags landsherrligt privilegium till rättsgrundval för sitt förfarande, i samma stil och mening som de senare charter-sällskapen. Men redan på 1300-talet i Genua och mot medeltidens slut framför allt i Portugal och Spanien begagnades som bekant i större måttstock detta kolonisationsmedel att åtskilde, men mest åt föreningar af sådana gifva koncession på höghetsrättigheter och handelsmonopol med afseende på möjliga upptäckter och eröfringar. I allmänhet uppfylldes emellertid icke villkoren för koncessionen, då medlen togo slut; och så nödgades regeringen att återkalla sitt privilegium och själf taga saken om hand.

I England har regeringen under hela nya tiden i stor skala anlitat kolonisation genom privilegierade företag, ja från 1500-talets slut har under långa tider dess transmaritima politik bedrifvits blott genom dylika *chartered companies*. Grunden har varit liksom i Spanien, att England då icke besatt vare sig penningar eller makt nog till att förvärfva kolonier på statens bekostnad. Därtill kom, att ej heller landets politik lopp någon fara genom förländandet af utsträckta privilegier åt frivilliga föreningar af företagsamme män. Hade regeringen själf drifvit denna kolonialpolitik, så vore förvecklingar med andra makter, som ägde utomeuropeiska besittningar, att befara. Gentemot de åtgärder, hvilka företogos af ett privat sällskap, kunde man däremot vid behof förklara sig icke solidarisk.

I rask följd utställdes sålunda af den engelska regeringen ett alldeles ofantligt antal charters för mer eller mindre vidsträckta

transmaritima områden. Mesta anparten faller inom det sjuttonde århundradet, men såväl det föregående seklet som det efterföljande hafva flera sådana att uppvisa. De allra flesta charters rörde Norra Amerika, där olika sällskap fingo sig hvar sina bestämda områden upplåtna till kolonisation; blott få lokaliserades till Afrika och Asien. Emellertid hafva endast ett ringa fåtal af dessa talrika privilegierade kolonialföretag haft någon framgång. De flesta hafva redan efter kort tid stupat trots alla åt dem förlänade vidtomfattande rättigheter; eller också hafva de måst skjutas undan, emedan de utgjort hinder för tillgodoseendet af statens intressen. Kolonisationsarbetet har på de flesta områden blifvit utfördt, icke genom dem, utan genom folk, som alldeles icke voro utrustade med några särskilda företrädesrättigheter. Så är det ju bekant, att Nordamerika för sin raska utveckling hufvudsakligen står i tacksamhetsskuld till människor, som för att undgå religiöst eller politiskt förtryck i hemlandet, på egen hand hafva dragit öfver hafvet och där fattat fäste och byggt bo, ofta i strid med de rättsliga innehafvarnes, de privilegierade monopolägarnes, vilja. Af de för Afrika, Vestindien och Sydamerika privilegierade sällskapen har icke ett enda fyllt sitt ändamål. De hafva alla efter kort tid strandat. Det är samma förhållande som i hufvudsak med Nordamerika, att oafhångiga privatpersoner, ofta motarbetade af kompanierna, tagit brorslotten af kolonisationsarbetet på sina axlar. Det olyckligaste resultatet är förknippadt med det år 1711 under de mest oerhörda förväntningar startade Söderhafskompaniet, som störtade samman nio år därefter midt under en allmän spekulationsfeber, och hvars fall, upprörande Englands hela inre lif, för lång tid bragte alla koloniala företag i misskredit.

Vid närmare pröfning visar det sig bland dessa äldre privilegierade företag i England egentligen vara endast tre, som ledt till ett mot hoppet svarande resultat och varit sina upphofsmän såväl som moderlandet till någon nytta. De äro lord Baltimores och hans katolska kamraters monopol för Maryland 1632, som skaffade detta land varaktigt blomstrande nybyggen; vidare Hudsonsbay- och Ostindiska kompaniet. Det förra, som erhöll charter för det nordligaste Amerika år 1670, bragte så småningom enorma landområden under sitt inflytande och sin vinstgivande handelsverksamhet och lämnade dem ifrån sig först 1868 genom försäljning till Canada. Såsom handelsföretag består det ännu i dag. Det ostindiska kompaniet, hvars födelseår är 1600, är det mest kända och det följdrikaste af Englands chartered companies. Väl bekant är resultatet af den energiska eröfringspolitik, på hvilken kompaniet omsider gaf sig in: det engelsk-indiska jätteriket skapades i adertonde århundradets sista hälft. Det stora seapoys-uppröret, som kompaniet var ur stånd att undertrycka, blef emellertid anledningen till, att staten 1858 återtog dess redan fört vid åtskilliga tillfällen inskränkta höghetsrättigheter för att sätta den engelska regeringen till landets herre. Naturligtvis har

det, ostindiska kompaniet uträttat stora ting, men man får ej heller glömma, att det otvifvelaktigt icke hade bestått så länge, om icke staten vid kritiska ögonblick bisprungit med makt och mynt. Ej heller bör man förbise de mörka fläckar, som häfta vid dess minne, dess olyckliga inflytande på moderlandets inre förhållanden, framför allt genom mutningssystemet gentemot konung, regering och parlament, samt dess hänsynslösa utsugningspolitik i sitt fjärran operationsfält med det fruktansvärda elände, som däraf följde.

Hvad visar då en blick på charter-sällskapens historia? Som redan nämnt drar författaren den slutsatsen, att de icke svara mot sitt ändamål. De störta naturligen, när såsom i Nordamerika den lifskraftiga fria invandringen af oberoende människor omöjliggör genomförandet af det privilegierade sällskapets monopol. Endast i trakter, där, såsom i Hudson-området och Indien, konkurrens näppeligen är möjlig eller ock lätt att undertycka, äro de till gagn. Här ha de otvifvelaktigt gjort sitt fädernesland stora tjänster genom att på egen risk bana väg. Dock skulle det för England, sannolikt och för Indien säkert ha varit en fördel, om deras monopolrättigheter indragits redan på 1700-talet.

I vår tid kunna chartered companies i gammal mening icke mera skapas. Deras folkrättsliga ställning är nämligen förändrad. De anses icke mera såsom själfständiga statliga bildningar, utan moderlandet göres ansvarigt för allt hvad de göra. Det enda, hvori de skilja sig från vanliga handelssällskap, är deras genom statens fullmakt möjligen förlänade högre anseende samt deras utöfvande af förvaltning och rättskipning i sina områden. Men de äro numera endast en nödfallsutväg, bringa moderlandet besvärligheter och visa sig dessutom icke kunna bestå. Såväl de tyska som de engelska låta höghetsrättigheterna öfvertagas af riket. Det brittiska Sydafrika-kompaniet lefver visserligen fortfarande såsom utrustadt med höghetsrättigheter, men dess uppehållelskraft är hufvudsakligen den spekulerande världens funderingar om stora guldupptäckter och så därtill de kretsars chauvinism, som till hvarje pris velat hålla kompaniets område fritt från boernas eller andra staters inflytande.

Literatur.

TALLQVIST, J. V., Bidrag till belysande af det svenska myntets historia i Finland sedan år 1808. Särtryck ur Vetenskaps societetens bidrag. 96 sidd. Hlsfrs 1900. Pris 2 mark.

Det är en intressant historik, författaren till föreliggande afhandling gifver öfver det svenska myntets öden i vårt forna systerland. efter skilsmessan från Sverige. Ett afskärande från den gamla statskroppen och införlifvande med en ny måste naturligtvis alltid medföra brytningar och obestämda öfvergångsförhållanden inom alla områden, innan de komma i harmoni med den förändrade ställningen i det hela. Kriget, som slöts i Fredrikshamn 1809, och Finlands afträdelse till Ryssland hade till följd uppkomsten af en kollision mellan det svenska och det ryska myntet. D. v. s. det gällde närmast en segsliten kamp mellan svenskt penningesurrogat och ryskt, svenska sedlar och ryska sådana, då nämligen såsom resultat af revolutions- och Napoleonskrigen ett oinlösligt sedelmynt vid denna tid blifvit det nästan, allenahärskande ekonomiska bytesmedlet i Europa.

Det svenska myntet försvarade sig envist mot den ryska invasionen af kejsarliga bankoassignater och mot regeringens bemödanden att förjaga detsamma. Dessa försök paralyserades nämligen af åtskilliga för det svenska myntet gynsamma förhållanden, först och främst, såsom naturligt var, af befolkningens troget bevarade tillit till de gamla, välkända sedlarna och den misstro hvarmed det betraktade de oläsliga pappersmynten från öster. Vidare hade den importen öfverskjutande lifliga varuexporten på Sverige till följd, att riksgälds- och riksbanks-penningar oafbrutet strömmade in, medan å andra sidan från det ryska hållet den öfvervägande införseln, särskildt af rysk spannmål, gjorde att rublarna vandrade tillbaka till sitt hemland. En tredje faktor låg i det svenska sedelmyntets oafbrutet sjunkande värde uppå börsen och i de större stapelstäderna. I Finlands aflägsnare orter, med dåliga kommunikationer och ringa samfärdsel, gjorde sig nämligen detta fallande af sedlarnas köpkraft först sent förnimbart, och resultatet af en dylik oöfverensstämmelse var gifvet. Snikna penningeväxlare, hvilka i Sverige kommit öfver riksgäldsnoterna till låg kurs, presade ut dem i Finland till åtskilligt högre, i samma syfte som köpmän under höga prisleförhållanden i Sverige afsatte sina därhemma i Finland till låga pris uppköpta landbruksprodukter.

Oaktadt rubeln genast från början af det ryska väldet blifvit förklarad för landets enda lagliga mynt och i trots af regeringens mer eller mindre energiska inlösningsåtgärder och förbud, utmynnade omsider vid omkring år 1822 striden mellan de båda myntslagen i en tyst kompromiss, i stöd af hvilken det ryska blef förhärskande i kronans uppbörd och utbetalningar, löner o. d., under det att det svenska dominerade i den fria marknaden. Naturligtvis begagnade sig ockrare af tillfället att preja allmogem, särskildt i de aflägsnare nejderna, genom att, då folket vid kronoutskyldernas erläggande saknade det föreskrifna ryska myntet, mot dryg provision försälja sådant till de behöfvande, där icke dessa föredrogo att betala sina skatter in natura, eller där icke regeringen fann sig nödsakad att bevilja särskilda lokala eftergifter från påbudet om skatternas betalning i ryskt mynt, något som i synnerhet inträffade vid missväxt.

Från 1822 till inemot midten af 1830-talet rådde stillestånd i kampen mot det svenska myntet, som därför än mera tillväxte i massa på det ryskas bekostnad. Men dess dominerande ställning undergräfdes i 30-talets senare hälft, tills det omsider helt och hållet fick rymma fältet. Många faktorer samverkade. I öster knötos intimare handelsförbindelser mellan Finland och Ryssland, och rublarna, som började betraktas med mindre misstro, spredos vida omkring i den finska landsbygden. Å andra sidan led handeln med Sverige ett betydligt afbräck under inflytande af den protektionistiska tulltariff, som den svenska regeringen sedan år 1834 tillämpade, i samband hvarmed de förut liberala införelseavgifterna på finska ladugårdsprodukter stegrades, hvarjämte tull lades på finsk spannmål. Vidare beröfvade myntrealisationen i Sverige, som jämväl påbörjades 1834, samt de svenska riksdalrarnas i följd därpå stegrade värde de exporterande köpmännen utsikten till de premier, som de under förutvarande bestämmelser kunnat betinga sig vid det svenska myntets användning i Finland. Härtill kom såsom den nya erans främsta framdrifvare det ryska myntsystemets omgestaltning år 1839 genom assignaternas inlösande och silfverrubelns trädande i dess ställe som löpande hufvudmynt, hvaraf följde det gamla misstroendets skingrande.

Efter många års låt-gå-politik återupptog nu regeringen stråfvandena att förjaga de svenska sedlarna, hvilkas hopsamlade och därpå följande presentation till inlösnings i Stockholm bedrefs med sådan energi, att innan utgången af år 1843 de svenska pappersmynten, som ännu 1840 hade fyllt cirkulationens kanaler till mer än deras halfva omfång, inom loppet af tre år strömmat åter till sitt hemland, så att vid 1843 års utgång blott enstaka lämningar ännu funnos kvar därpå i Finland. Därmed var det slut med den genom olika myntsorters samtidiga omlopp framkallade, långvariga förvirringen i landets penningeförhållanden.

Sådana äro utvecklingens hufvuddrag, skisserade efter hr Tallqvists afhandling. De genom det svenska myntets inlösande stadgade förhållandena lämnade emellertid snart rum för en ny ostadighet, sammanhängande med det finska penningväsendets beroende af växlingarna i det ryska. Som bekant har Finland numera icke samma myntenhet som sin mäktige förbundsbroder; genom den s. k. myntreformen 1865 fick landet nämligen en själfständig sådan, den finska marken.

TALLQVIST, J. V., En blick på Finlands Banks utlåningspolitik sedan år 1868. Särtryck ur Vetenskaps societetens bidrag. 83 sidd. Hlsfrs, 1900. Pris 2 mark.

Statsförmyndande understödspolitik eller privatekonomisk affärsmässighet utgöra de båda poler, mellan hvilka Finlands Banks utlåningspolitik i detta århundrades senare hälft oscillerat — enligt denna andra studie i sitt lands ekonomiska historia, som författaren offentliggjort samtidigt med den föregående. I och för sig af intresse, innebär företeelsen ett än vidsträcktare sådant, såsom den där i sina växlingar naturligen blir ett utslag af de allmänt-europeiska samhällsekonomiska idéernas skiftning. Före 1867, då Finlands bank trädde under ständernas garanti och vård, framträdde den såsom ett tungrodt, byråkratiskt organ för regeringens förmyndande, välvilliga och ofta tuktande fadersomsorger om allmänhetens bästa. Dess roll var framför allt att genom lån till obetydlig, stundom ingen ränta främja och uppmuntra de produktiva näringar, som regeringen ansåg lända till största fromma för landets förkofran. Att bedrifva affärer eller göra någon vinst voro uppgifter, som lågo utanför dess reglementerade bestämmelse.

Men frisinade strömningar gingo i segertåg genom Europa, proklamerande individernas ekonomiska frihet och själfansvarighet. De kommo omsider till Finlands bygder, där en ny period för bankens utlåningsverksamhet tog sin begynnelse, en period af nydaning enligt affärsmässiga grundsatser, dominerande under 1860-talets slut, hela nästa decennium och ett stycke in på 80-talet. Finlands bank sökte under dessa båda årtionden tillägna sig egenskapen af ett affärsinstitut, dess egen säkerhet och förkofran erkändes i princip som den enda ledtråden för dess verksamhet, om också dessa intentioner icke alltid blefvo utan afvikning efterföljda.

I Europa gafs emellertid omsider en ny lösen för det sociala och ekonomiska lifvets gestaltande. Gentemot den liberala individualismen uppställdes fordringar, att staten dirigerande skulle ingripa i det ekonomiska lifvets gång och utöfva en förmyndande verksamhet öfver individerna och det privata ekonomiska lifvet. Från medlet af 80-talet återgår under inflytande af de praktiska idéernas förändrade tendens äfven Finlands bank till den gamla regimens understödjande utlåningspolitik, hand i hand med äflan att åt densamma bereda en ledande och dominerande ställning å penningemarknaden. Från tidens statssocialistiska sträfanden skilde sig dessa principer blott däri, att samhällets understödstagare i detta fall icke voro arbetarne, utan affärsmännen. Genom de liberala rantesatserna decimerades emellertid bankens resurser på ett så betänkligt sätt, att den vid 1890-talets ingång befann sig i den brydsammaste kris, hvilken gjorde en försiktigare politik nödvändig. «Omständigheternas tvång», säger författaren, «skall, frånsedt alla uppsåt och föresatser, nödsaka den att vid sin utlåningspolitik mera taga hänsyn till sin egen ställning och fördel än fika efter vidtstvåfvande och chimäriska socialpolitiska mål».

Hr Tallqvists båda afhandlingar äro skrifna i en ledig stil, och den sist omtalade åtföljes af åskådliggörande diagram.

Innehåll:

R. Törnebladh, Anteckningar om praxis vid gemensamma voteringar inom riksdagens kamrar. III.

Ludvig Widell, Svenska statens utgifter 1850—1897.

Strödda meddelanden.

Literatur.

Till red. insända skrifter:

Zeitschrift für Socialwissenschaft, herausg. von J. Wolf,

1900:

H. 2. *Aufsätze*: A. VIERKANDT, Das Kulturproblem. 1. — FR. PRINZING, Die sociale Lage der Wittve in Deutschland. 1. — HUCKERT, Zur Geschichte und Statistik des Fleischkonsums. — — Socialpolitik. — — Miscellen. — — Buchbesprechungen.

H. 3. *Aufsätze*: A. VIERKANDT, Das Kulturproblem. 2. — FR. FRECH, Wann sind unsere Steinkohlenlager erschöpft? — FR. PRINZING, Die sociale Lage der Wittve in Deutschland. 2. — H. TARNKE, Die Entwicklung des Gesamteinkommens im Königreich Sachsen in den Jahren 1878—98. — — Socialpolitik. — — Miscellen. — — Buchbesprechungen.

H. 4. *Aufsätze*: H. SCHURTZ, Die Anfänge des Landbesitzes. 1. — L. FULD, Die Frauen und das Bürgerliche Gesetzbuch. — FR. PRINZING, Grundzüge und Kosten eines Gesetzes über die Fürsorge für die Wittwen und Waisen der Arbeiter. — G. ASCHAFFENBURG, Der Kampf gegen die Unsittlichkeit und die 'lex Heinze'. — — Socialpolitik. — — Miscellen. — — Buchbesprechungen.

H. 5. *Aufsätze*: F. SCHULTZE, Zur evolutionistischen Ethik. — H. SCHURTZ, Die Anfänge des Landbesitzes II (Schluss). — W. KLEY, Ueber den städtischen Liegenschaftsverkehr. — — Socialpolitik. — — Miscellen. — — Buchbesprechungen.

Försäkringsföreningens Tidskrift, utg. af JOHAN LEFFLER, 1900, h. 3.

Tidsskrift for Retsvidenskab, udg. af Bestyrelsen for den Stang'ske Stiftelse i Christiania, 1900, h. 3—4 (dubbelh.)

Nationaløkonomisk Tidsskrift, udg. af Nationaløkonomisk Forenings Bestyrelse, 1900, H. 3.

ANDERSSON, TH., Om arbetareolycksfallsförsäkringen. Sthlm 1899.

KJELLÉN, R., Inledning till Sveriges geografi. Gbg 1900.

MORGENSTIERNE, B., Lærebog i den nordiske Statsforfatningsret, H. 5 (slutet). Kristiania 1900.

TALLQVIST, J. V., Bidrag till belysande af det svenska myntets historia i Finland sedan år 1808. Helsingfors 1900.

—, En blick på Finlands Banks utlåningspolitik sedan år 1868. Helsingfors 1900.

Uppsatser i arbetarefrågan. Sthlm 1900.

Brand- och Lif-
försäkringsaktiebolaget

 SKÅNE

 Malmö

Fonder öfver 20,000,000 kr.

meddelar

brand- och hushyreförsäkringar

samt

lif-, lifränte-

och

kapitalförsäkringar.

